TRANSILVANIA

Anul LIII. **Septemvrie 1922.** **Nr. 9.**

ÎNCHINARE

lui AVRAM IANCU, cu prilejul semicentenarului morții sale (Septemvrie 1922).

La moartea unui viteaz.

In țară nu mai contenește plânsul
E mort biruitorul în răsboaie,
Stejar pe care cerul îl îndoaie,
El singur mai puternic decât dânsul!

Și 'n toată țara prins-au să vuiască
A jale clopotele la biserici,
Când se porniră și mireni și clerici,
Să-i dea cu toții cinstea cea obștească.

Să-și poată trage brazda 'n pace plugul,
Făcut-a armă coasa și toporul!
Spre veșnica odihn' acum poporul
Cu jale mută-i însoțeà cosciugul.

Pornește 'ncet alaiul de 'ngropare...
Și pașii grei dau vuiet surd în cale...
Resună zuruitul trist de zale,
Ca o străveche pentru morți cântare...

. . . .

Se pleac'-acum spre culmi bătrânul soare...
Veșmânt cernit s'așterne peste țară...
E mort!... Dar din mormânt va să răsară
Viteazul suflet care 'n veci nu moare!

Ion Borcia.

Cine ți-e mai drag și mai urît?

Cele mai mari necazuri nu le ai în contra aceluia care ți-a făcut răul, ci în contra aceluia căruia tu i-ai făcut răul, dupăcum dragostea cea mai mare nu este pentru cei cari ți-au făcut bine, ci pentru cei cărora le-ai făcut tu bine. Sunt adevăruri sufletești cari nu se pot tăgădui.

Cuvântare în Camera Deputaților la 16 și 17 Dec. 1915, *Take Ionescu,* Pentru România Mare. Discursuri din răsboiu 1915—1917. București, Socec p. 99.

Avram Iancu şi Ioan Dragoş

sau

Politica românească şi politica ungurească în anii 1848—49.

— **Fragment din «Raportul lui Avram Iancu, prefect al unei legiuni româneşti, despre faptele oastei poporane, care a stat sub comanda lui pe timpul răsboiului civil din Transilvania în anii 1848/9». Editura redacţiunii «Observatorului», Sibiiu 1884.** —

Pe când eu şi camarazii mei luptam în strâmtorile munţilor cu vrăşmaşul armat, iară înlăuntrul lor cu calamităţile mai sus arătate, venì în comitatul Zarand Ioan Dragoş, deputat la dieta ungurească din Ungaria. Căci atunci dupăce guvernul unguresc s'a convins că trupele sale nu pot să spargă cordonul tras de Români împrejurul munţilor au decis ca să ajungă la scop pe calea negociaţiunilor. Guvernul proiectase, dupăcum s'a adeverit mai târziu, planul de a ocupà în centrul munţilor vre-un punct acomodat şi prin aceea să tragă pe luptători dela strâmtorile cele mai din afară în lăuntrul munţilor, să se slăbiască liniile cordonului şi aşà să deschidă în toate părţile calea în munţi. Negociaţiunile aveau de scop numai a mascà executarea acestui plan. Guvernul a ales spre acest scop pe deputatul Dragoş, un Român cu sentimente maghiare. Prefectul Buteanu primì în 23 Aprilie o scrisoare dela Dragoş din Brad cu data 19 a l. adresată totodată şi mie, în care eram invitaţi la o conferenţă spre scopul unei învoeli salutare. Eu venìi la Abrud chiar în aceeaş noapte, dupăce am cetit scrisoarea o am comunicat şi prefectului Axente Severu, care tocmai pe atunci se aflà în Abrud. Acesta declară îndată că din toată acea conferenţă nu se va alege nimic, din cauză că principiile maghiarismului Kossuthian sunt cunoscute; apoi Românii au avut ocaziune de a se convinge despre credinţa ungurească, şi în dosul acestei conferenţe poate fi că este ascuns altceva; de aceea el este de părere că invitarea să nu fie primită. El încheie cu cuvintele: «Timeo Danaos et dona ferentes!» Din contră cei mai mulţi au fost de opiniune, că o convorbire cu Dragoş dacă n'ar folosì, de sigur că nici n'ar strică. In 25 Aprilie plecarăm la Mihaileni anume cu prefecţii Buteanu şi

Dobra, fostul prefect din Câmpie preotul Vlăduţiu, vice-prefectul meu Boieriu şi încă alţi câţiva. Acolo convenirăm cu Dragoş. Scopul meu adecă a fost ca să aflu câte ceva despre starea lucrurilor din afară de munţi; pe lângă aceasta eu eram de părere, că în consideraţiunea stării noastre descrise mai sus în care ne aflam în munţi, un armistiţiu ne-ar fi folositor în multe privinţe. La posibilitatea împăcărei cu Maghiarii eu unul nici pe departe nu am cugetat.

Deputatul Dragoş luà cuvântul şi într'o cuvântare măiastră zugrăvì situaţiunea lumei în colori maghiare. El zise: Capitala Ungariei este recucerită, Ungaria întreagă este curăţită de soldaţi nemţi, armatele maghiare peste tot victorioase, Feldmarschall Windischgrätz revocat şi exilat, camarila umilită; în Viena ferbere mare, Galiţia întreagă în arme şi peste puţin se va ţineà un congres european dela care Kossuth aşteptà renaşterea Ungariei, cu atât mai vârtos că Austria are să fie desfiinţată, iară de rege al Ungariei este designat ducele de Leuchtenberg ginerele împăratului Rusiei. Dela consideraţiunile aceste Dragoş trecù la starea naţiunei române şi observă între altele: Că cabinetul dela Viena îndată dela începutul răsboiului civil în urmarea intrigelor săseşti totdeauna au socotit pe Români mai înapoi, că pe când el dedeà Saşilor arme Românii lăsaţi în adins fără arme au fost daţi victimă furiei Maghiarilor, că Ruşii au fost chemaţi în ţară numai ca să apere pe Saşi, că în constituţiunea din 4 Martie nici cu o silabă nu este vorbă de naţiunea românească, deşì devotamentul ei a fost fără exemplu, când din contră pentru Saşi, cari nici mai înainte n'au făcut nimic iară acum au depus armele şi au recunoscut pe guvernul maghiar, li-s'au făcut o ţară săsească, de unde este invederat că au de scop, ca în Transilvania să ridice elementul german succesiv pe mormântul celorlalte şi aşà mai departe. Aşadară este necesitatea supremă de a insuflà spiritelor iubire de pace, căci Românii ar trebuì să priceapă, că ei sunt înşelaţi şi că în fine dânşii tot vor trebuì să cadă.

Aceasta a fost aproximativ cuprinsul cuvântării sale.

Buteanu, care precum s'a observat şi mai sus desperase cu totul de reuşita cauzei noastre şi Dobra un advocat erudit, care şi el nu erà mai bine dispus, purtau numai singuri con·

versaţiunea cu deputatul, iar acesta spre a ajunge la o învoială definitivă a pus de întâie şi categorică condiţiune depunerea armelor şi extradarea lor, iară acesta o explică aşà, că garda naţională să fie desarmată din ambele părţi şi răsboiul să fie purtat numai cu trupe regulate. Eu îi făcui observarea că acest popor înşelat foarte de multeori de către Maghiari nici armele nu le va da din mână, nici nu va suferì vreodată ca oraşele şi satele muntene să fie ocupate de soldaţi maghiari, şi am mai adaos, că acì poate fi vorba cel mult numai de un armistiţiu.

Deputatul răspunse că el pentru aşà ceva nu este autorizat, între aceea dânsul va face raport la comandantul din comitatul Zarand şi chiar la Kossuth, apoi va şi plecà îndată la Debreţin, pentruca să audă părerile lui Kossuth şi să aducă în scris concesiunile care pe Români să-i poată îndestulà. După această convorbire deputatul a şi plecat, a promis însă că se întoarce în câteva zile. Din această convorbire aflai eu, că Maghiarii din Abrud, deşì ei au fost apăraţi de către Români, trataţi amicabil şi cu multă cruţare din Octomvrie 1848 până la venirea lui Hatvany adecă mai mult de 6 luni, totuş ei în tot timpul acela au ţinut corespondenţe secrete cu fraţii lor din Ungaria şi mai vârtos cu comandanţii, cari operau în vecinătate anume şi cu maiorul Csutak, comandantul dela Brad; pe aceştia dânşii îi informau cu toată diliginţa despre starea noastră şi insistau neîncetat că după atâta aşteptare trupele maghiare să intre în munţi. Mai departe eu m'am convins că şi o parte a poporului din comunele învecinate erà intrigat de Maghiari şi gata de a depune armele. Ceeace mi se păreà însă mai periculos erà că şi vre-o doi intelectuali cari până acuma luptaseră cu noi în contra rebelilor şi cari aveau oareşicare influenţă erau aplicaţi la o învoire definitivă, nu din alte cauze, ci numai pentrucă ei desperaseră cu totul de rezultatul final al încordărilor noastre, iară acuma se păreà că şi partea a doua a cuvântării lui Dragoş erà de natură ca să le deschidă ochii asupra multor lucruri. Mai încolo eu aflai îndată după acea convorbire, că dintr'odată cu venirea deputatului trupele maghiare au fost înmulţite nu numai în comitatul Zarandului, ci şi pretutindeni în direcţiunea celor mai importante strâmtori de munţi, ceeace mă făcù să cuget la un plan al lor combinat şi

aşà îmi permiteà ca să pătrundă în sus atinsul plan al politicilor maghiari. Acum eu cunoscui perfect situaţiunea în care ne aflam noi şi aşà m'am decis ca să lucru cu mare circumspecţiune în contra intrigelor vrăşmaşului şi să nimicesc planul lor. Intr'aceea eu mă convinsesem mai din nainte că averea erarială în Abrud nu mai este în siguranţă. Mai târziu îmi trase luarea aminte vice-tribunul meu Ioan Corcheşiu asupra aceluiaş obiect. Aşà eu trimisei pe numitul vice-tribun însoţit de câţiva călăreţi la unul Francisc Frendel schimbător substitut de aur, cu provocare în scris, ca să transpună aceluia aurul şi cassele erariale spre a le duce în siguranţă la Câmpeni. Dl Frendel dete aurul dar mai mult nimic. Mai târziu după intrarea lui Hatvany în Abrud d-na Frendel numără aceluiaş 12,000 fl. m. c. din cassa bisetală, dupăce mai întâi au depus jurământ în biserica sociniană pe constituţiunea maghiară.

Pelagia Roşu.

(*1848*).

Pe cel mai falnic munte care-şi suie
Spre ceruri fruntea de furtuni brăzdată,
Când oare vom puteà şi noi 'odată,
Pelagio, să-ţi înălţăm statuie?

Dar nu; icoana-ţi nu-i cuvânt s'o spuie
Cât de adânc în inimi e săpată,
Mai trainică nu-i cea din bronz turnată,
Nici cea din marmura cioplită nu e.

Noi te vedem şi astăzi priveghind,
Cu tulnicul la gură, ca atunci,
Călare, — o străveche Amazoană...

Ah, cum resună! Iată-i ropotind
Voinicii Moţi prin codri şi prin lunci,
Să-şi ia călăii îngroziţi la goană!

I. Borcia.

Ceva nou despre Avram Iancu.

Cea dintâiu datorie a noastră față de figura eroică și tragică a lui Avram Iancu e să-l scoatem din negurile unei legende neclare și naive pentru a fixà istoric ce a fost el în adevăr, care au fost intențiile și acțiunile sale, ce legături și-a creat el în timpul când — cărturarii făcând obișnuita diplomație prin orașe — el singur erà, cu prețul vieții sale, representantul luptător cu armele, deși pregătirea lui erà aceia a unui advocat,

pentru drepturile poporului său. Atunci, când se vor face răbdătoare studii de arhive în locul fraselor de circumstanță, când se va răsfoi, de pildă, corespondența din 1848, abia atinsă pe dinafară de ai noștri, care se păstrează în biblioteca Museului Cultural din Arad, se vor aveà solide pagini de istorie despre dânsul.

Pentru acea vreme culeg dintr'o carte francesă care a avut trei ediții (a treia, aceia pe care o întrebuințăm, la Paris,

în 1867), *Chrétiens et Turcs* a lui Poujade, aceste declarații ale generalului rus Lüders care a mers în Ardeal și Ungaria să suprime revoluția ungurească: «Ceux-ci surtout (les Roumains) sont à l'état de parias et forment en Transylvanie la population la plus malheureuse. Ce sont eux qui ont, dès le commencement de l'insurrection, soutenu l'armée autrichienne, et les Russes ont eu beaucoup à se louer de leur concours pour les approvisionnements. Dès le principe leur union avec les Hongrois aurait probablement donné une autre tournure à l'insurrection. Sans les provisions que j'ai trouvées dans les Principautés et *sans Yanco, le chef des Valaques en Transylvanie, je n'aurais pu réussir. Aussi parmi les correspondances que j'ai interceptées ai-je trouvé des lettres de Kossuth à Yanco, dans lesquelles il disait que les Hongrois se repentaient d'avoir méconnu les droits de leurs fréres valaques et qu'en cas de succès ceux-ci pourraient compter sur toutes les concessions qu'ils demandaient.* Les Valaques ajoutait le général Lüders sont très dignes d'intérêt, et j'ai adressé en leur faveur un mémoire à l'Empereur, qui m'a répondu qu'il ne pouvait pas intervenir en pareille matière, mais qu'il avait transmis le mémoire à la Cour de Vienne. L'Autriche sera obligée de donner aux Valaques des droits égaux à ceux des autres nationalités, mais ils sont dans un abaissement complet».

Adecă: «Aceștia (Românii) mai ales sunt în stare de pariași și formează în Transilvania populația cea mai nenorocită. Ei sunt aceia cari, încă dela începutul insurecțiunii, au sprijinit armata austriacă, și Rușii au avut să se laude mult de concursul lor pentru aprovisionări. Unirea lor cu Ungurii dela început ar fi dat altă întorsătură insurecției. Fără proviziile pe care le-am găsit în Principate și *fără Iancu, căpetenia Românilor din Ardeal, n'aș fi putut reuși. De aceia printre corespondențele pe care le-am prins, am găsit scrisori ale lui Kossuth către Iancu, în care spuneà că Ungurii se căiau că n'au ținut în seamă drepturile fraților lor români și că, în caz de succes aceștia ar puteà să aștepte toate concesiile pe care le cereau.* Românii sunt foarte vrednici de interes, și am adresat în favoarea lor un memoriu Impăratului (Nicolae), care mi-a răspuns că nu puteà să intervie în acest domeniu, dar că transmisese memoriul

Curții din Viena. Austria s'a îndatorit a da Românilor drepturi egale acelor ale celorlalte naționalități, dar ei sunt într'o înjosire desăvârşită».[1]

Mărturia e absolut formală. Generalul rus a avut în mână scrisorile, şi cuvintele lui, transmise de un consul al Franței la Bucureşti, căsătorit cu o femeie din familia Ghica, nu pot fi puse la îndoială. Va fi scris Kossuth mai târziu ce va fi vrut; în acel moment acestea erau sentimentele sale. Dealtfel scrisorile lui Bălcescu, din *Amintirile de pribegie* ale lui Ioan Ghica, despre negocierile cu ministrul Battyányi şi legăturile cu aceiaşi revoluționari unguri ale lui Bolliac, când tipărià la Braşov «Expatriatul» întăresc existența acestui reviriment în politica dictatorului. El însuşi nu erà Ungur de sânge; Kossuth nu înseamnă nimic în ungureşte şi s'a vorbit de originea lui slavă. Intre țăranii români am găsit de aceia cari se chiamă Coşotă, cu sufixul, foarte obişnuit «otă».

Statuia lui la Arad e învelită în pânze ocrotitoare, dar şi tăinuitoare. Vădirea ei n'ar fi o primejdie — căci vai de Statul care s'ar teme de bronzurile mute! — dar pe piedestal s'ar puteà scrie cuvintele lui Lüders despre căința lui şi deplina recunoaştere către Avram Iancu a dreptului nostru întreg.

N. Iorga.

Armele Iancului.

Jele-i, Doamne, cui şi cui,
Jele-i, Doamne, muntelui,
De armele Iancului,
Că le plouă şi le ninge
Şi n'are cine le 'ncinge,
Că cine mi le-a avut
Mi-a pus fața la pământ
Dar n'a pus-o să 'nflorească
Ci-a pus-o să putreziască

Culeasă de dl Dr. Valer Branisce dir. ziarului «Patria» p. 89.

Până fu Iancu.

Până fu Iancu 'n domnie
Mâncam pită ca 'n câmpie,
De când Iancu s'a lăsat
Iar mâncăm mălaiu uscat.
Iancu cu fluier de vie
Ne scoase din iobăgie,
Iancu cu fluer de soc
Umplù țara de noroc.
Mulțumesc secure, coasă,
Că-mi țineți sufletu'n oase.
Mulțumesc codrii şi văi
Că scăpărați frații mei!

Din V. Sohodol publ. în Gazeta poporului a. IV. Nr. 11 p. 3.

---

[1] P. 306.

Avram Iancu în poezia poporală română.

Nimic nu dovedeşte mai bine popularitatea unui erou, felul cum el este privit şi preţuit de poporul de rând, ca poezia poporală. Ea e criteriul cel mai sigur nu numai al popularităţii unui erou, ci şi al influenţei, binefăcătoare sau stricăcioase, pe care eroul a exercitat-o asupra masselor populare. De aceea nimic nu e mai interesant de studiat ca: felul cum se oglindeşte personalitatea eroilor mari în poezia poporală a neamurilor din care aceştia au făcut parte şi invers, felul cum se oglindeşte firea neamurilor şi concepţia lor de vieaţă în apoteosa şi aureola de mărire ce acestea o împletesc în jurul eroilor legendari.

Sub acest raport, puţini eroi se pot compară cu Avram Iancu, regele munţilor, nu numai la noi, ci şi la alte popoare.

El are toate calităţile ideale ale unui bun conducător. E tânăr, frumos, viteaz, iubitor de neam şi de dreptate, în sfârşit om fără seamăn.

Dar să vedem pe rând aceste însuşiri ale marelui erou, aşà cum ni se înfăţişează în versurile poporale:

Sus e cerul luminat.
Iancu tinerel *băiat*
Mândru cal a 'ncălecat
Şi departe mi-a plecat.

E grăbit. Dă pinteni calului şi-l îndeamnă cântând:

— Calcă, murgule, lupeşte
Şi păşeşte iepureşte,
S'ajungem în sat cu soare,
Că ne-aşteaptă cu mâncare
Şi buze de sărutare.

Dar nu se opreşte aici. El ştie că dragostea, adecă aceea ce de obiceiu se înţelege în vieaţa de toate zilele prin cuvântul dragoste, este înşelătoare şi nestatornică. De aceea, pus în dilema de a alege între ibovnică de o parte şi între mamă şi soră de altă parte, Iancu nu stă un moment la îndoială spunând:

Că ştiu că te-i mărită
Şi pe mine me-i uită;
dar:
Maica mea m'a comândà
Şi sora mea m'a cătà!

Merită să fie subliniată în deosebi această iubire de părinţi, care covârşeşte dragostea vulgară faţă de ibovnică, fiindcă este atât de rară.

Numai o astfel de iubire superioară de părinţi l-a putut duce la adevărata iubire de neam, îndemnându-l să fie cruţător şi să strângă tot bănuţul pentru binele şi fericirea neamului, ba să-l facă să renunţe chiar la dreptul de a întemeià şi el o familie, pentrucа să-şi poată servì neamul cu atât mai mult devotament:

— Ce-ţi trebue bogăţii,
Pentrucă tu n'ai copìi?
— Am un neam şi-o ţară 'ntreagă
Să le scot dreptul mă roagă.

Mai departe el ştie că:

Din robie şi din somn
Scot un neam ca să-l fac domn.

Această superioară iubire de neam îl face pe Iancu să fie şi «viteaz, stând în frunte la necaz».

Această iubire de neam îl îndeamnă să-şi disciplineze ostaşii şi să şi-i pregătiască bine pentru luptele grele ce au să le poarte cu vrăjmaşi foarte număroşi:

— Iancule, Urbanule,[1]
Unde mâni cătanele?
— Da, la foc sărmanele!
— Mână-mi-le mai încet,
Că le sar bumbii din piept!

Iancu nu se lasă înduplecat de asemenea rugăminţi băbeşti. El îşi are idealul său bine formulat, pentru care ştie să-şi însufleţiască luptătorii, deschizându-le în câteva cuvinte perspectivele încântătoare ale gloriei:

Că voi dacă veţi luptà,
Ţara dacă veţi scăpà
De urgia Ungurilor,
Duşmanii Românilor,
Morţii bine-or răsuflà,
Părinţii s'or bucurà,
Lumea vă va lăudà.

---

[1] Urban a fost unul dintre ofiţerii români mai de seamă în 1848—9.

Insufleţiţi de asemenea idealuri de mărire, nu-i mirare că neînfricaţii luptători ai lui Iancu au prăpădit cu totul pe vrăjmaşi:

Din optzeci de mii şi sute
Au mai rămas opt la munte
Şi-acei cu brâncile[1] rupte.

şi că după crâncena încăierare a răsboiului:

N'a fi nalbă şi nici iarbă,
Numai sânge până 'n barbă.

Totuş Iancu şi ţăranul român îşi dă seama că nu e bun răsboiul, un rău necesar, ci bună este pacea, buna înţelegere dintre oameni şi popoare, munca singură fericitoare:

De-ar fi Ungurul cuminte,
Cu Românul nu s'ar prinde,
Ci-ar băgà sabia 'n teacă
Şi l-ar rugà ca să tacă;
Şi-ar pune sabia 'n cuiu,
Şi n'ar spune nimănui;
Ar pune-o să ruginiască
Şi s'ar pune să munciască.

Decât iubirea lui de neam, decât vitejia lui în răsboiu, decât dorul lui de muncă şi înaintare pacinică în cultură şi bunăstare, mai mare este iubirea lui de dreptate, fără de care nu poate fiinţà nimic trainic. Dreptatea e doar chemată să ţină cumpăna între neamuri şi indivizi. Nu e bine când se deschid prăpăstii îngrozitoare între om şi om, între neam şi neam; când unii huzuresc în bunătăţi şi se răsfoţă în plăceri, iar alţii se prăpădesc de rele şi se chinuesc de necazuri şi suferinţe.

— Iancule, craiu luminat,
Dacă mai crezi în păcat,
Vino 'n Bihor, fă dreptate,
Dacă crezi în cele nalte!

Cu aceste mişcătoare cuvinte îl chemau fraţii noştri bihoreni pe marele erou, pe «craiul luminat», pe adevăratul «împărat», să le facă dreptate în procesul lor cu duşmanul secular.

---

[1] Mânile (provincialism).

Şi Iancu a venit. Dar nu numai în Bihor, ci pretutindeni în tot cuprinsul pământului românesc.

Iancu cu fluier de vie
Ne scoase din iobăgie,
Iancu cu fluier de soc
Umplù ţara de noroc.
— Mulţumesc secure, coasă
Că-mi ţineţi sufletu 'n oase;
Mulţumesc codrii şi văi,
Că scăparăţi fraţii mei.

Aceasta fiind marea ispravă legată de amintirea numelui său, nu e mirare că Iancu n'are seamăn în ţară şi în lume:

Boii-s cu coarne de ceară,
Om ca Iancu nu-i în ţară;
Boii-s cu coarne de spume,
Om ca Iancu nu-i în lume!

Ne pare foarte rău că s'au cules atât de puţine poezii poporale privitoare la Avram Iancu, craiul munţilor şi împăratul fără seamăn al Românilor. Aproape tot ce cunoaştem astăzi e din cărticica folcloristului nostru bucovinean ***Simion Fl. Marian****, Poezii poporale despre Avram Iancu, Suceava 1900, cărticică pe care am întrebuinţat-o şi noi în articolul de faţă.*

Suntem convinşi că în munţii noştri apuseni, atât de bogaţi în aur şi în alte metale nobile, se mai află încă multe comori de poezie poporală necunoscută. Folcloriştii şi etnografii noştri, aceşti mineri ai sufletului poporal, sunt chemaţi să descopere încă mult aur şi argint de adevărată gândire şi simţire românească, în legătură cu numele neuitatului nostru erou. In deosebi ne surprinde faptul că din timpul nebuniei eroului şi al tristei lui peregrinări dintr'un loc într'altul n'am găsit încă nici o poezie. Şi e cu neputinţă să nu se găsiască. E cu neputinţă să nu fie fost mişcat şi sguduit, în toată fiinţa sa, poporul nostru dela sate, care a trebuit să-şi vadă şi să cânte în nenorocirea eroului său propria sa nenorocire.

De aceea zicem: Etnografii şi folcloriştii au cuvântul.

Ioan Georgescu.

Testamentul lui Avram Iancu.

Ultima mea voinţă!

Unicul dor al vieţii mele e, să-mi văd Naţiunea mea fericită, pentru care după puteri am şi lucrat până acuma, durere fără mult succes, ba tocma acuma cu întristare văd, că speranţele mele şi jertfa adusă, se prefac în nimica.

Nu ştiu câte zile mai pot aveà; un fel de presimţire pare că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voesc dară şi hotărît dispun ca, după moartea mea, toată averea mea mişcătoare şi nemişcătoare să treacă în folosul Naţiunii, pentru ajutor la înfiinţarea unei academii de drepturi, tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor puteà scoate drepturile Naţiunii mele.

Câmpeni, 20 Decemvrie 1850.

Avram Iancu m. p.,
advocat şi prefect emerit.

Cum e înregistrată moartea lui Avram Iancu?

In protocolul morţilor parohiei gr.-ort. române din Vidra de sus, judeţul Turda-Arieş cetim la pagina 47 anul 1872 următoarele: «Nr. curent 42, anul morţii 1872, luna August 29, ziua îngropării Sept. 1. Numele, polecra şi meseria celui mort: *Avram Iancu Eroul Românilor.* Patria, locul naşterii, locul preturei şi al prefecturei, unde au locuit mortul: Transilvania, Alba-Iulia, Câmpeni, Vidra de sus. Vârsta mortului 44 ani. Religia mortului gr.-or. Starea mortului, adecă fostau căsătorit sau june? *June.* Fostau mortul grijit sufleteşte sau nu, de n'au fost grijit, din ce cauză n'au fost grijit? Fost. Feliul boalei de care au murit: Firească. Locul, unde s'au înmormântat: Răposat Baia de Criş, înmormântat la bis. din *Ţiebla.* Numele şi polecra preotului îngropător: Protopopi M. Valţianu (Mihălţanu) din Zarand, Balint gr.-cat. din Roşia şi 36 Preoţi cu mine V. Gomboş».

Străbunii.

In serile de toamnă fumurie,
In clipe turburi de melancolie,
Străbunii mei din vremuri depărtate
Coboară 'n muta mea singurătate,
Invèstmântaţi în pulbere-argintie.

Cum stau pierdut în vise-amăgitoare,
Ei vin încet, în avântări uşoare,
Şi par'că vin pe razele de lună —
Şi vin — şi vin — şi tot mereu se-adună,
Ca un popor de umbre mişcătoare...

Ii văd cum se frământă prin odaie,
In ochii reci cu-o stranie văpaie,
Ca nişte suflete neliniştite...
Stau gândurile mele — 'ncremenite
Şi 'nmărmureşte-a ceasului bătaie...

Privirea lor e-aşà dojenitoare,
Că mă pătrunde 'n creier — şi mă doare...
Pe tot ce-a fost şi-au preţuit în vieaţă,
Nepăsător, se 'ntinde văl de ceaţă,
Uitarea flutură biruitoare...

Atunci, în firea mea ce adânc tresare,
Vueşte greu târzia remuşcare,
Iar buza, tremurând de sfioşie,
Scăldată 'n ape de simţire vie,
Ingână umilită: Îndurare!

XII/1920. *George Dumitrescu.*

Amintiri despre Avram Iancu.

Eroul marei epoci de redeşteptare naţională, cel care a prins să traducă în *faptă* idealul proclamat pe «Câmpia Libertăţii», *sufletul* care a ştiut să se întrupeze într'un semizeu al *acţiunii* vitejeşti fără seamăn, al apărării noastre energice, şi înţelepte, şi *umane*, — îşi trăià ultimii ani ai martiriului său.

Erà în anul 1869, toamna în Septemvrie. Deşi eram copil abià de 8—9 ani pe atunci, mi-l reamintesc ca aèvea, — îl văd deschizând uneori încet uşa casei noastre părinteşti şi intrând sfios, înfăşurat ca de obicei, până peste bărbie, în şuba lui neagră... Atunci, în toamna acelui an, tatăl meu, pretor în Hălmagiu, rugase pe oamenii lui de pela Lazuri, Albac şi Vidre, ca unde îl vor întâlnì, şi cum vor puteà, cu binişorul să-l aducă pe Iancu la dânsul.

Se apropià ziua hotărîtă pentru desvălirea monumentului ridicat lui Buteanu la Iosăşel, şi dorinţa fruntaşilor iniţiatori ai acelui monument erà: să fie şi Iancu de faţă... Dar de unde să-l iei pe Iancu? Regele munţilor n'aveà reşedinţă. Sinistrul demon al trădării îl mânà din loc în loc. Pecetluise minunata operă a protestării, — cu sânge viguros şi îmbelşugat pecetluise *voinţa acestui popor*, — isbutise a-l arătà sus şi tare, cu arma neînfrântă în mână, cu graiul elocvent al celor din morminte şi al celor în vieaţă, pe acest Român care nu vrea şi nu se poate să fie rob în patria lui, — şi totuşi opera nu trăià. Fusese sugrumată, ucisă, în clipa în care trebuià să i-se lase vieaţa... Vieaţa!

Zbirii împăratului înfruntat de Regele Munţilor, care n'a voit să-i primească decoraţiile, ci stăruià pentru drepturile şi libertatea poporului, căci *«pentru acestea luptase»*, — zbirii l-au aruncat în temniţă, l-au scuipat şi l-au pălmuit, ca pe un alt Mântuitor...

Când l-au slobozit din închisoare, — acasă, ai lui nu l-au mai cunoscut pe Iancu. Plecase un Rege, şi se întorceà — o umbră.

O umbră! Nimic mai potrivit. Căci chiar de n'ai fi ştiut că e umbra lui Iancu, omul acela înfăşurat în şuba lui neagră, — dacă te-ai fi uitat bine în ochii aceia adânci şi tulburi, în

fața aceea brăzdată, tăcută, care totuși îți vorbeà, nu se puteà să nu te fi cutremurat tragica expresie a întregei lui figuri. — Tragedia întregului neam românesc trăià acolo, în fața aceea brăzdată, în ochii aceia tulburi...

Venì Iancu, și tata îl ospătă ca de obicei, — apoi îl luă pe departe:

— Bine că veniși, dragă Iancule; te-au căutat Frâncu și Borlea și Hodoș, cu Mircea Stănescu dela Arad...

Dar Iancu se și ridică dela masă, cu un pas spre ușă.

— Nu mă duc la Baia-de-Criș...

— Nu, nu... Vor venì ei aici, — apoi vom plecà cu toții la — Buteanu.

I-și încruntă sprâncenele stufoase:

— La Buteanu? — care Buteanu?

— La Iosaș!

O tresărire, ca de bucurie, îi lumină fața, în vreme ce o licărire de memorie păreà a-i revenì.

— Atunci... nu-i adevărat că l-au omorît Ungurii?

Tata se folosì de o stratagemă:

— Nu! Să vezi: Ungurii nu l-au putut omorî. El va trăì cât va trăì nația românească! A reînviat ca Isus Hristos. Vii cu noi să-l vezi?

— Viu, răspunse Iancu hotărît, viu!...

Și iarăș se îndreptă spre ușă.

Câteva zile l-am împresurat, toată familia, cu tot ce am putut noi născocì, să nu i se urască, să nu plece.

Să-l poată duce la serbare, erà dorința tuturor. Să-l mai vadă poporul, Crișenii lui, cari îl adorau și-l plângeau cașì grenadirii lui Heine pe Napoleon.

Iancu iubià muzica și singurătatea. De aceea tata îl lăsà singur în odaia de oaspeți și-i aduceà câte fluere găsià pe la ciobanii din împrejurimi.

*

In ziua memorabilă, se adunară la noi în Hălmagiu fruntașii Zarandului. Cei din Arad așteptau la fața locului. Iosașul, erà în comitatul Aradului. Comite suprem (prefect) în Arad erà atunci vrednicul român Gheorghe Popa.

Trei trăsuri înghesuite erau gata să plece din curtea noastră, de dimineaţă. Sigismund Borlea, observând cu cât dor priveam convoiul, mă ghicì, îmi făcù semn să mă apropiu şi mă luă pe genunchii lui. Iancu şedeà lângă el; mă prinse de mână şi tot drumul m'a ţinut aşà. Cum tata îmi povestise de multeori despre faptele lui, ştiam cine erà el, şi tot drumul am simţit un fior de evlavie, şi de mândrie că eram aşà deaproape de el şi-l puteam ţineà de mână fără să-mi fie teamă în tot momentul că are să fugă de lângă noi.

După o călătorie de patru ore, sosirăm la Iosaş. O soră a mea, cu 12 ani mai mare decât mine, erà măritată din primăvara aceluiaş an cu Iosif Stănescu, notarul satului, frate cu Mircea Stănescu. La ei au fost găzduiţi cei mai de frunte dintre oaspeţi. Bucuria mea la revederea surorei iubite, care mă alintase cu mângăeri de mamă dulce, îmi cuprinse acum inima mai mult decât preocuparea de solemnitatea desvălirii monumentului, pe care n'o puteà cuprinde îndeajuns priceperea mea de copil. Şi totuşi, când se pornì procesiunea, cu vr'o zece preoţi în frunte, o emoţiune de nedescris mă cuprinse. Ca la o înmormântare... Şi doar tata îi spuneà lui Iancu că va fi *învierea* lui Buteanu!

Coborîrăm jos în valea Crişului. Pe mal, în apropierea unei sălcii bătrâne, pletoase, la câţiva paşi de albia rîului, pe un teren nisipos, erà aşezat monumentul, învăluit în postav negru. Simeon Balint, Sever Axente, dintre marii tribuni dela 48, însoţiţi de Gheorghe Bariţiu, sosiră şi ei, venind din Sibiiu, în vreme ce preoţii începură sfeştania. Ascultam pitică, între cei mari, cu respiraţia oprită, cuvântările pe cari le rostiră fruntaşii neamului. Doamne, ce clocot se pornise să fiarbă între sălciile pletoase, acolo jos pe nisipul acela de lângă albia Crişului! Din amintiri de lupte, de prigoniri şi de jale, de vitejii şi speranţe de o clipă, apoi iar de prigoniri şi înfrângeri, ţâşnià cuvântul ca din flacări fierbinţi, din focul lăuntric al unui vulcan arzător. Şi oftările înăbuşite în piepturi isbucniră, în strigăte de durere, scrâşniri de ameninţări înverşunate; din mii de glasuri se auzì clocotul răsvrătirii: Crişenii lui Iancu, cari luptaseră sub steagul lui, înţelegeau mai viu nedreptatea, gemeau sub povara ei şi cereau lumina, răsplata vitejiei lor, pentru ei

şi pentru Iancu, *Regele* lor. Auziseră că a venit, că erà acì, între ei, şi îl aclamau. Iancu trebuià să vină la tribună, să se arate mulţimii... Dar unde erà Iancu?

O clipă îl văzusem, posomorît, încruntat, când se porniră cuvântările. Apoi atenţia-mi fu atrasă iar de sgomotul manifestărilor... Cu câteva clipe înainte erà acì, lângă noi; tata îl păzeà ca pe o comoară, — dar răpit de entuziasm se ridicase şi el un moment, — şi acuma iată, nu mai erà acì lângă noi... nu mai erà nicăieri!

Tata alergă prin mulţime, în dreapta, în stânga, întrebând şi căutându-l, — dar nimeni nu-l văzuse, nu-l recunoscuse.

. . . .

Nu l-am mai văzut de atunci pe Iancu. N'a mai venit prin Hălmagiu.

Peste doi ani l-au găsit mort pe o bancă din faţa şcoalei reformate din Baia de Criş.

Trăiau încă mulţi din aceia, cari îl cunoscuseră în vitejia tinereţii, şi cu adâncă durere au înmormântat subt gorunul lui Horia dela Ţebea, umbra tristă, rătăcitoare, a aceluia care fusese odinioară Avram Iancu.

Monumentul lui Ion Buteanu a fost prăvălit în valurile Crişului, în vitrege vremuri. Iancu n'a putut să mai creadă în reînvierea duhului său... Dar iată că după mai bine de o jumătate de veac de atunci, — după un veac dela naşterea marelui viteaz martir, — noi credem.

Şi amintirea lui o slăvim deapururea.

Constanţa Hodoş.

Carăle Iancului.

Pe dealul Feleacului
Merg carăle Iancului,
Nu merg cum merg carăle,
Strălucesc ca soarele.
Carul merge 'mpiedecat,
Iancu merge supărat.

Boii-s cu coarne de ceară,
Om ca Iancu nu-i în ţară;
Boii-s cu coarne de spume
Om ca Iancu nu-i pe lume;
Boii-s cu coarnele verzi,
Om ca Iancu nu mai vezi!

Publ. de I. P. Florantin în «Avram Iancu», regele Carpaţilor (continuatorul operei lui Horia). Roman istoric. Buc. 1891 p. 130 şi 191—2.

Pe urmele lui Avram Iancu.

In Vidra de sus, plasa Câmpeni, judeţul Turda-Arieş, mai trăesc câţiva bătrâni, cari au cunoscut de aproape pe Avram Iancu «regele munţilor» şi au fost amestecaţi în întâmplările dela 1848 şi 1849.

Unul dintre aceştia este Marta Gheorghe al Ghilii, acum un moşneag de 92 de ani, cu părul şi musteţele ninse de iarna anilor trăiţi, dar cu ochii vioi şi scânteietori, ca în tinereţe, şi destul de voinic şi acum, în stare să-şi aducă singur din pădure lemnele de lucru, după care trăeşte şi astăzi cu baba lui, o femeie înaintată în vârstă şi ea. Inainte cu 74 de ani erà însă un flăcăiandru de 17 ani, frumos şi isteţ, fiind unul din argaţii cei mai vrednici şi mai iubiţi la casa marelui erou. El a slujit altcum 12 ani şi pe împăratul, şi în 1866 s'a bătut cu «pământezul» (Piemontesii) în Italia sub conducerea baronului Urs. Tatăl său, Ghila cel bătrân, încă a fost servitor la casa lui Iancu şi a trăit mult ca şi moşul său, pe care l-a învrednicit Dumnezeu să atingă frumoasa şi rara vârstă de 130 de ani. Precum vedem, acesta e un neam de oameni cu vieaţă lungă.

In cele următoare vom povestì câteva din amintirile acestui bătrân servitor despre stăpânul său, întregindu-le, cu nişte informaţiuni necunoscute sau până acum mai puţin cunoscute privitoare la Avram Iancu.

Dela moşul său a auzit Marta Gheorghe al Ghilii, în copilărie, ce rău trăiau oamenii pe vremuri, mai ales când erà foamete. Cum nu erau drumuri şi poduri, în Munţii-Apuseni anevoie se puteà aduce ceva. Tot ce se duceà şi aduceà, erà cât puteà să poarte un cal în spinare. Iarna, când îngheţă Arieşul, aduceau sarea şi bucatele dela Turda cu sania pe Arieş. Vara erà mai greu.

Nu-i mirare, că în vremurile acelea de foamete doi ani de zile oamenii n'au mâncat decât tărâţe, iar un an şi jumătate ne mai având nici de acestea, măcinau coajă de arbore, o ferbeau în lapte şi aşà îşi alinau foamea.

Tatăl lui moş Marta Gheorghe al Ghilii l-a dus pe eroul Avram Iancu mai întâiu la şcoală în Zlatna. Iată între ce împrejurări! Tatăl eroului, Alexandru Iancu, erà om cu stare bună

(aveà 12 vaci cu lapte, 12 boi de jug, 4 cai, 70 de oi, 30 de porci şi 8 slugi) şi legături frumoase. Nu înzădar a purtat cu vrednicie trei slujbe, cât a trăit: cea de primar comunal, de gornic (pădurar la stat) şi jude dominal. El dictà pedepsele celor ce făceau stricăciune în pădurile statului, chemând pe

haiducii din Câmpeni să-i bată cu vărgile. Deşi nu ştià carte multă (abià cunoşteà «Tatăl nostru» şi rugăciunile de rost), el totuş aveà trecere la cei mari. Pe cine voià să-l scape, îl scăpà; pe cine voià să-l piardă, îl pierdeà. Aşà a scăpat de miliţie pe o rudă a sa, Mihaiu Gomboş, ducându-se la Abrud, unde a

vorbit cu doctorii şi ofiţerii împărăteşti cari toţi îi erau prieteni. Dupăce a vorbit cu aceştia, i-a spus:

— Ia-ţi hainele şi mergi acasă! (Gomboş erà îmbrăcat în uniformă militară!)

Cât erà de neînvăţat bătrânul Alexandru Iancu, dar îşi da seama ce mare lucru e învăţătura; el ştià ce înseamnă «ai carte ai parte». De aceea şi-a trimis feciorul la învăţătură.

Când l-a dus Ghila cel bătrân întâiu la şcoală pe Avrămuţ — aşa-i ziceau eroului în familie, — s'a întâmplat şi cu el ce se întâmplă cu atâţia băieţi, când se văd mai întâiu între străini: li se face urît şi fug.

Aşà a făcut şi Avrămuţ.

Când plecă Ghila bătrânul din Zlatna înapoi către Vidra, iată că în Valea Dosului se pomeneşte cu băiatul înapoia lui.

— Da ce-i cu tine măi Avrămuţ? Eu te-am lăsat în Zlatna, de ce n'ai rămas acolo? întrebă bătrânul Ghila.

— Fiindcă mi-e urît! fu răspunsul băiatului.

— Să te întorci, unde te-am lăsat! glăsuì bătrânul. Amândoi n'avem ce căutà acasă. Ne potopeşte tatăl tău.

— Eu singur nu mă întorc.

— Atunci, hai cu mine!

L-a luat şi l-a dus şi dus a fost. Mai mult n'a fugit Avrămuţ de şcoală şi nu s'a mai simţit străin.

Avrămuţ erà băiat vesel şi vioiu. Îi plăceà să se joace, să alerge. Clocotià în el vieaţa şi sănătatea. Nimeni n'aveà minge mai bună ca el, intre toţi copiii de Moţi, şi nimeni n'o ştià bate mai bine ca el.

Semn bun pentru cele ce vor urmà. Românul zice: «Cine-i de una, e de toate», şi «Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă».

Când venià Avrămuţ vara în vacanţe acasă şi vedeà, cum se pedepsesc şi muncesc bieţii Români pentru nimica toată, pentru câte un lemn tăiat din pădurea erariului, o adâncă milă îl cuprindeà, mai ales când începeà să-şi dea seama că numai Românii sunt năpăstuiţi aşà, — alte naţii nu. Atunci ziceà către tatăl său:

— Tată! Nu-i bună rânduiala de-acum! Trebue schimbată! Unii să moară de flămânzi, iar alţii să crepe de sătui.

— Bine! ziceà tatăl său. Schimbaţi-o! Numai să puteţi. Dar să nu uitaţi un lucru: Dumnezeu să Vă ferească de săracul

bogat şi de foamea sătulă. Atunci e rău, că n'ai cu ce-i sta în cale decât cu ce a fost şi îndată e supărare şi necaz.

In vremea aceasta de clocot şi fierbere s'a întâmplat că a înnebunit Rahiluţa, nevasta lui Ion Pop boierul cel bătrân din Vidra de sus. In nebunia ei erà paşnică şi senină, dar prorocià mereu că: vor venì zile grele asupra lumii întregi, când toţi vor strigà vai!; când fecior şi tată, mamă şi fată nu se vor puteà vedeà în ochi; când toate văile şi păraiele vor mânà mori şi herăstraie, iar Românii, ba chiar şi Ţiganii, vor purtà negoţ; când oamenii nu vor murì numai de moarte firească, ci şi muşcaţi de paseri cu cioc de fier.

Toţi o luau în râs şi batjocură pe biata femeie. Până şi fratele ei, preotul îi spuneà să tacă din gură că nu ştie ce vorbeşte. Numai bătrânul Alexandru Iancu şi feciorul său Avram n'o ocărau, ci-o ascultau totdeauna cu dragoste şi bunăvoinţă. Mai ales acesta.

Să nu-şi fi presimţit el tristul viitor, când ascultà aiurările acestei biete femei scoase din minte?

Sculându-se mai apoi Ungurii asupra împăratului şi vrând să cuprindă ţara întreagă, ei s'au izbit de împotrivirea Românilor. Indeosebi cetatea firească a munţilor apuseni n'a putut fi nici când cucerită de vrăjmaşi. Erau şi bine păziţi aceşti munţi. Intrarea dinspre Zarand în munţi o apărau prefecţii deacolo Dobra şi Buteanu, popa Groza şi alţii. Cea dinspre Huedin tribunul Iosif Moga din Baia de Arieş şi tovarăşii săi tribuni Nicolae Corcheşiu şi Clemente Aiudanu din Câmpeni. Intrarea dinspre Turda dealungul Arieşului o apărà popa Simion Balint din Roşia, iar cea dela Zlatna şi dealul mare prefectul Axente Severu. In mijloc, când la Abrud, când la Câmpeni sta Iancu şi comandà ca un împărat, trimiţând ajutoare, unde trebuià şi amestecându-se şi el în luptă când erà primejdie.

Intrând cu viclenie Ungurii în munţi de două ori, odată sub conducerea lui Hatvany şi a doua oară sub a lui Lupul Kemény, ei au fost împresuraţi de amândouă datele de Români sub conducerea lui Iancu. Numai ei ştiu câţi şi cum au scăpat, învăluiţi în ceaţă şi negură, dinaintea mâniei pedepsitoare a lui Iancu. După planul lui, au tăiat Românii pădurile şi au înfundat

drumul de ţară peste Dealul mare, să nu mai aibă Ungurii pe unde se întoarce. Noroc că au cunoscut şi potecile lăturalnice, căci altfel nu scăpau nici câţi au scăpat.

Mândru de isprăvile lui Iancu, poporul îi făcuse cântece:

De când Iancu-i împărat,
Domni la masă n'au cinat.
Iancu bea între haiduci,
Domnii fug fără păpuci.

Şi:

Bea Iancu se veseleşte,
Iobăgie nu mai este.

Ungurii ştiau grozav de frica lui. La vestea că vine Iancu, aruncau puşcă şi sabie, ca să fugă mai uşor; mulţi săriau în ape şi în prăpăstii numai să scape din mânile lui.

Cu toate acestea, de trei ori a fost şi el în primejdie să fie prins de Unguri. De două ori a scăpat amestecându-se şi el printre Unguri şi vorbind ungureşte tot atât de bine ca şi ei. A treia oară l-a scăpat o Unguroaică spunându-i din vreme să fugă că vin să-l omoare.

Trecând răsmiriţa, Iancu şi Românii aşteptau să-şi primească dreapta răsplată pentru sângele vărsat.

In 1852 tânărul împărat Franz Josef a venit în ţară să-şi vadă şi mulcomiască supuşii. A venit şi în Munţii Apuseni, unde la Găina mai întâiu, la Vidra de sus ori la Câmpeni mai apoi aşteptà să i-se înfăţişeze Iancu şi să-i împărtăşiască dorinţele lui şi ale Românilor. Iancu nu s'a înfăţişat. Văzând împăratul aceasta, i-a trimis vorbă prin cineva:

— De ce nu vine Iancu? *Ori e nebun?*

Iancu i-a trimis răspuns înapoi:

— *Eu sunt nebun, dar tu eşti mincinos şi un nebun cu un mincinos n'are ce vorbì.*

Nu peste mult Iancu a şi înnebunit, văzând că zadarnic a luptat el şi miile de Români pentru împăratul hain şi că zadarnic au răbdat şi aşteptat milioanele. In nebunia lui umblà pribeag dela un prieten la altul şi-şi alinà durerile cântând din fluer. Aveà două fluere: unul lung care-i slujià şi de băţ, acum în museul Asociaţiunii, şi altul scurt. Fluerul erà prietenul lui cel mai bun, căruia îi încredinţà tot alianul sufletului său mare

şi nenorocit. Dar umblà şi cu băţ în mână. Interesant e că ştià şi când erà nebun, spune părintele Andrei Candrea din Lupşa, data târgului dela Hădărău şi erà totdeauna în ziua târgului acolo. Şi ce făceà? Cântà, bea câte un păhar de vin şi plângeà. Pentru copiii mici aveà o dragoste deosebită şi-i cuprindeà cu gingăşie la sinul său, zicându-le:

— Dragul meu, nu-ţi părăsì neamul tău, că te bate Dumnezeu!

Când a murit tatăl său, pe care l-a iubit nespus de mult, sta la moară şi plângeà cu amar:

— Săracul tătuţul! Ce om pogan şi puternic a fost şi a trebuit să moară. Cu Dumnezeu nu s'a putut pune. El e mai mare ca toţi. Ne chiamă când vrea!

Ungurii nu-l credeau pe Iancu că e în adevăr nebun, ci ziceau că numai se face. De aceea temându-se să nu mai răscoale odată munţii împotriva lor, dupăce au ajuns ei la putere, se ţineau ca căpăii după urmele lui, trimiţând spioni şi jandarmi să-l urmărească de aproape.

Dar Iancu erà de multeori în adevăr nebun şi atunci făceà unele stricăciuni, însă nici când în oameni, ci în lucruri şi în vite, precum se va vedeà din cele următoare:

Ajungându-l odată nebunia, a prins o vacă de coarne şi o ţineà cu atâta putere, încât vaca, ne mai putându-se clătì din loc, a început să mugiască. Văzându-l frate-său popa Iancu, un om mai tare şi mai voinic ca eroul, vine pe la spate şi-l strânge cu atâta putere în braţe, încât i-se descleştară mânile eroului de pe coarnele vacii, lăsând-o liberă, iar pe el îl svârlì peste gard în grădină. Deşteptându-se din zăpăceala de care erà cuprins, eroul îngână aceste cuvinte:

— Asta-i mulţumita frate, că ce te-am făcut popă? (E de însemnat că el l-a dus pe acest frate al său la Sibiiu şi l-a rugat pe mitropolitul Şaguna să-l preoţiască).

Altă dată Iancu tocmai tăiase un prunişor frumos, încărcat de prune, îl luase cu sine în casă şi stând tolănit pe pat mâncà prune, când veniră nişte jandarmi unguri să-l caute şi să vadă, ce face şi dacă-l vor aflà suspect să-l prindă şi să-l ducă legat înaintea lor.

— Bună ziua!

— Bună ziua! Şedeţi la noi dacă aţi venit şi poftim de mâncaţi prune, dacă Vă plac.

— Nu! Că noi n'am venit să mâncăm prune, ci să vedem de altele. Cine eşti D-ta? Ce faci? ş. a.

Dar Iancu n'a mai zis nimic, ci tot mâncà prune şi aruncà sâmburii nepăsător în faţa lor.

Văzând aceştia că n'au cu cine vorbì, plecară de acì fără ispravă.

Mai primejdios s'a arătat când odată s'a dus călare pe «porumbul», un cal frumos alb şi negru, la Câmpeni însoţit de slugă. Când să iasă din Vidra, iată se întâlnesc cu un sătean care tocmai mergeà la pădure cu săcurea la braţ.

— Stai, măi Filimoane, unde te duci?! îl oprì Iancu pe sătean în loc luându-i săcurea din mână şi sărind jos de pe cal, pe care îl ţineà acum scurt de frâu şi-l netezià cu toporâştea pe spinare. Odată numai ce văd, zice moş Marta Gheorghe al Ghilii, că Avram apucă securea de capul toporâştei şi izbeşte cu toată puterea în flămânzarea calului pe care a şi spintecat-o cu totul. Calul atunci pornì rânchezind de durere ca o fiară şi, dupăce alergă câtva timp, căzù mort grămadă. Avram s'a dus la Câmpeni singur. Eu ce erà să fac? M'am întors acasă cu frâul calului spunând stăpânului Alexandru cele întâmplate. De către seară am prins boii la car şi am dus mândreţa de cal la Arieş, unde l-am îngropat între sălcii şi arini.

Şi aşà cum erà însă, cu unele turburări de minte ce-l împingeau la fapte nesocotite, îşi da seama, cine-i sunt binevoitori şi unde e bine văzut.

Mai mult petreceà în părţile Zarandului. Şi ziceà el: «Câtă lume-am umblat eu, ţară mai bună, mai dulce, mai bogată, cu oameni mai primitori ca în ţara Zarandului n'am văzut. Dacă voiu murì, numai aici să mă îngropaţi».

Şi Dumnezeu aşà a rânduit să moară unde a dorit.

A murit la Baia de Criş în 29 August stil vechiu 1872 şi a fost îngropat în Ţebea sub gorunul lui Horia, în frunte cu doi protopopi (Mihălţanu din Zarand şi Balint din Roşia montană) şi 37 preoţi şi nenumărat popor dela ţară din tot cuprinsul Ardealului şi de pe Crişuri. O înmormântare cum n'a mai văzut lumea şi partea aceea de ţară. Ea a fost un simbol.

Simbolul luptelor şi aspiraţiunilor noastre naţionale, care se vor înfăptuì cu toate desiluziile şi nenorocirile ce fatal se ivesc în calea lor.

Dornic să mă închin şi la acest loc sfânt al românismului, am plecat la Ţebea, lângă Baia de Criş.

Crucea dela căpătâiul lui oricât de simplă şi neînsemnată la înfăţişare — o biată cruce de lemn — grăià adânc inimilor româneşti de pretutindeni. Ea purtà numai aceasta inscripţie simplă, fiindcă stăpânirea maşteră de pe vremuri nu da voie să se facă mai mult:

	A V R A M I A N C U	
A D V. L E G.		P R E F. G E M.
	R O M. în anii 1848—9 † 1872	

Dar în dosul acestei cruci privitorii români vedeau alte cuvinte, cu un înţeles mai adânc. Ele par'că le spuneau:

— Fraţilor, nu vă puneţi nădejdea în străini şi nu vă luptaţi pentru interese străine, chiar dacă ar fi împărăteşti! Răsplata vă va fi ca şi a mea: amăgire, umilire, pălmuire, durere nesfârşită şi pe urmă nebunie. Cunoaşteţi-vă şi iubiţi-vă interesele voastre româneşti şi vă pregătiţi în tăcere pentru înfăptuirea lor. Puneţi-vă nădejdea în voi şi în Dumnezeu! Aşà nu vă veţi înşelà! Prin voi înşi-vă!

In înţelesul acesta pare că-mi freamătă şi stejarul deasupra mormântului lui, trimiţându-mi altă solie mângăietoare despre acelaş neuitat erou:

Iar când va veni barbarul
  să vă ia pământ şi drept,
Români, scuturaţi stejarul
  ca din somn să mă deştept.

Barbarul a trecut; primejdie nu mai este; dormi în pace slăvit erou! *I. Georgescu.*

Spicuiri din scriitorii români şi străini despre eroul nostru Avram Iancu.

...La târgul Floriilor în primăvara anului 1848, Moţii erau adunaţi la Câmpeni. Iancul se iveşte în mijlocul lor şi le zice:

«De azi înainte numai de mine şi de împăratul să ascultaţi!»

Din acest moment, Iancul devenind cel mai iubit om al Moţilor, guvernul transilvan a trimis în munţi pe vice-comitele George Păgânul, nobil român de neam din Clopotiva, cu o companie de soldaţi, ca să pue mâna pe el.

Espediţiunea militară a stat mai bine de o lună de zile în Vidra de sus şi cu toate că conducătorul ei a pus un premiu de mai multe sute de galbeni pe capul Iancului, totuş de astă dată nu s'a găsit nimeni, care să fi cutezat să trădeze pe *Regele munţilor.*

In tot timpul cât a stat puterea armată în Vidra de sus, Iancul se întreţineà într'o pădure seculară de fag, dintre comunele Vidra, Blăjeni şi Bulzeşti şi marea popularitate de care se bucurà, şi-a câştigat-o în timpul revoluţiunii în mijlocul luptelor.

(Vezi *Teofil Frâncu* şi *George Candrea,* Românii din Munţii Apuseni (Moţii). Scriere etnografică cu 10 ilustraţiuni în fotografie. Bucureşti, tipografia modernă 1888, pag. 298).

*

Cele ce mai spune Kövári despre Iancu (pag. 54—55) le ştie rău şi încurcat. Iancu nici decum nu a vânat popularitate; nu el a alergat după popor, ci acesta erà fermecat de personalitatea lui, el alergà la Iancu. Da, Iancu nu a fost orator în sensul modern parlamentar, el nu ştià ce sunt sofismele; vorbià foarte rar către mulţime; însă pare că-l vedem acum înaintea ochilor, că de câteori luà cuvântul, în faţa lui jucau razele unei inspiraţiuni misterioase, de care nici el nu-şi puteà da seamă, prin urmare în momente de acelea erà peste putinţă ca să nu răpiască cu sine pe ascultători. Iancu erà şi unul din junii cei mai frumoşi ai timpului său, simpatic din natura sa, de statură

întocmai cum se vede reprodus la pag. 563, iar când îl irită cineva, deveniă teribil.

(Vezi *George Barițiu*, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă. Vol. II. Sibiiu 1890, editura autorului pag. 163—164).

*

AVRAM IANCU după desemnul făcut de *I. Costande*, Sibiiu.

Adunarea (tinerilor din Târgu-Mureşului), dupăce ascultă cu multă bucurie din graiul lui Birlea mişcările naţionale din Blaj formă conclusul următor că «pe Dumineca Tomei după Paşti toţi tinerii câţi se află în această mică adunare cu toţi cunoscuţii lor civili şi preoţi, intelectuali şi ţărani pe câţi îi vor puteă înduplecă să se afle în Blaj, unde aflându-se mai mulţi

să poată face paşii necesari în cauza naţională». Toţi tinerii români cu un cuget şi cu o inimă strigară: «ne jurăm fraţilor! ca pe Dumineca Tomei prin foc şi prin apă şi prin toate pericolele vieţii vom venì la Blaj — nu numai noi, ci sperăm că şi alţii cari vreau salutea (mântuirea) naţiunii noastre». Dintre canceliştii, cari se aflau la această adunare, însemnăm pe Avram Iancu, Samuil Poruţiu, Tordăşianu, Tobias, Frâncu, I. Pinciu, Petru Roşca, Bota, Ioan Mărgineanu, Vasile Vespremianu, Alexandru Papiu ş. a. ş. a.

(Vezi *A. Papiu Ilarianu,* Istoria Românilor din Dacia superioară Tomul II Evenimentele Românilor la a. 1848 până la adunarea din 15/3 Maiu inclusiv. Viena, C. Gerold şi fiu 1852 pag. 197—9).

*

...Iancu mai trăeşte, dar cu inima frântă, cu suflet sdruncinat, — par'că el singur ar fi fost menit de soarte spre a înnecà în sinul său durerile seculare ale unei naţiuni, — par'că el singur ar fi fost ales de provedinţă spre a suferì pentru întreaga naţiune română.

Iancu mai trăeşte, şi suvenirea lui va trăì etern în sinul poporului român, câmpiile şi munţii Transilvaniei vor resunà pururia de cântecele create pentru glorificarea faptelor sale, — şi tradiţiunea va vorbì cu admirare din generaţiune în generaţiune strănepoţilor despre — Eroul munţilor în 1848.

(Vezi *Iosif Vulcan,* Panteonul Român. Portretele şi biografiile celebrităţilor române. Tomul I. Pesta 1869, tiparul lui Alesandru Kocsi pag. 75—6).

*

Iancul acesta e un om extraordinar; cu sânge rece, talentat; dar, când vorbeşte despre suferinţele neamului său, e fanatic, îi scânteiază ochii şi poţi vedeà într'înşii făclia aprinsă a revoluţiunii.

(Paul Vasvári la *Iosif Sterca Şuluţiu de Cărpeniş,* Biografia lui Avram Iancu, Sibiiu, tipografia arhidiecezană 1897 pag. 12).

*

...Lui Iancu, după credinţa Moţilor, însuşi Ferdinand V i-a lăsat Ardealul, ca împărăţie; el se întitulà regele munţilor. Precum a observat, poporul său e nebunul Neamţului, iar el al poporului. In adevăr el n'a voit să-şi dea Românii săi pe mânile politicianilor din Viena. A fost singurul revoluţionar român

din Ardeal, care în adevăr s'a însufleţit pentru libertate şi scopuri politice mai înnalte...

(Vezi A magyar nemzet története. Szerkeszti Szilágyi Sándor. Budapest 1898, Athenaeum. Tizedik kötet: A modern Magyarország (1858–1846) irták *Márki Sándor* és Beksits Gusztáv pag. 309—10).

* *

...Aceste palme brutale (e vorba de palmele date de supraveghetorul temniţei din Alba-Iulia Höhn) au dat ultimul şi fatalul stimulent, pentruca negura nebuniei să învălue definitiv creerul lui Iancu. Bărbatul simţitor şi cu inima nobilă a simţit, că în aceste palme îi răsplăteşte brutalitatea puterii învingătoare mulţumita aceea, cu care i-a rămas dator. Aceste palme au fost faţă de Iancu simbolul ingratitudinei hâdoase...

(Vezi *Iancsó Benedek*, A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. kötet, Budapest 1899, Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) pag. 800).

*

...Spun vrăşmaşii neamului românesc că «Avrămuţ» a murit sub garduri, ca cerşitor, în stare de beţie, nebun.

Nu ştiu, n'am văzut.

Aşà când ar fi, eu totuş nu mă lapăd de el: amic mi-a fost când l-am văzut întâiaş dată, în cămaşa lungă, şi ca unui amic îi păstrez memoria. Dar teamă-se de mânia lui Dumnezeu şi de urgia istoriei viitoare a neamului românesc cei ce l-au adus pe Iancu la acea stare înfiorătoare.

(Vezi *Iosif Sterca Şuluţiu de Cărpeniş* loc. cit. p. 41).

*

..Tinerimea română din Oşorheiu, cu Avram Iancu cancelistul în frunte, hotărî ca pentru Dumineca Tomei, să se afle cu toţii în Blaj, în jurul profesorilor de acolo, fruntaşii inteligenţei române. Vestea acestei adunări a poporului umplù de bucurie toată suflarea românească. Toţi se aşteptau dela ea la lucruri mari: inteligenţa la mântuirea de supremaţia maghiară; poporul de rând la scuturarea iobăgiei îngreuiată încă, în loc de a fi uşurată, prin urbariul din 1847. Pe cât însă se bucurau Românii, pe atâta se temeau şi se încruntau Ungurii de adunarea românească. Măsurile cele mai aspre, proclamarea stărei de asediu, ameninţarea celor ce vor merge la adunare cu punerea în ţapă, iată mijloacele draconice, prin care Ungurii vroiau

să opriască avântul poporului român. Şi cu toate acestea Ungurii, Secuii şi chiar Saşii cei protivnici unirei ţineau adunări în toate părţile. Lor le erà însă permis, deoarece erau naţiuni recunoscute; Românilor însă nu; dovadă că şi acuma în mijlocul sbierătelor Ungurilor după libertate numai la dânsa nu se gândiau.

(Vezi *A. D. Xenopol,* Istoria Românilor din Dacia Traiană, volumul VI., Iaşi, tipolitografia H. Goldner 1893 pag. 347).

Atrocităţi ungureşti în 1848/9.

Un interesant document despre fărădelegile Ungurilor în revoluţia din 1848/49 e documentul subprefectului (alispán) scaunului Arieşului (Aranyosszék) Fosztó Károly, datat din Bagin (Bágyon) 25 Sept. 1849 Nr. 697/1849. Răsboiul civil ducând în prăpastia neînfrânării, a provocat o serie întreagă de omoruri şi jafuri, zice acest document. Astfel în scaunul Arieşului nişte Unguri netrebnici (gaz magyarok) în Ianuarie 1849 s'au năpustit asupra caselor Românilor şi unor Unguri paşnici jăfuindu-i în timp de noapte. Cât timp a durat revoluţia nu s'au putut aflà făptuitorii. Populaţia înspăimântată de grozăviile lor s'a refugiat. Liniştindu-se mai apoi spiritele şi întorcându-se cei mai mulţi la căminurile părăsite, a început să se descopere fărădelegile şi făptuitorii lor. Astfel de ucigaşi (gyilkosok) au fost în comuna Varfalău (astăzi Moldoveneşti): Gado Péter, Balla Károly, Egei Mózes, Ifj. Pálfi Beniamin, Rab Mihály, Fodor Mózes, Demény Dani, Bencze Gergely, Orosz Mózes, Szabó Zsiga, Rab Sándor. Aceştia au năvălit, între altele, asupra casei preotului neunit din Moldoveneşti (a várfalvi disunitus lelkésznek, bár bikes jó ember volt, a házára rohantak, a helységből el elüldöztik, és minden vagyonát el rabolták), l-au alungat şi jăfuit de toată averea lui. De aceea subprefectul cere ajutor militar împotriva lor de cel puţin 30 ostaşi (miért könyörgök az evégre kivánt legalább 30 számból álló katonai erő kirendeltetésének eszközlésére).

(Originalul între documentele testate *bibliotecei centrale din Blaj* de *I. M. Moldovanu,* prepozit mitropolitan, fost preşedinte al «Asociaţiunii» noastre). *I. G.*

Eroii.

Din cele patru unghiuri s'au adunat sub steag,
Moşia li-a fost mică şi-au vrut să o 'ntregiască;
Cu ochii ţintă 'n soare s'au îndreptat cu drag
Spre ţara suferinţei de jug s'o mântuiască.

Şi iată-i prinşi în flacări arzând în zări de foc,
Ei au văzut Ardealul frumos cum îl visară,
Sfărmând cu pieptul munţii, în vremuri de noroc,
Mormântul îşi deschise robia milenară.

Dar înviind oţelul amestecat cu fier
Oştiri înverşunate s'au repezit din zare,
Trăsnind potop de tunuri au spart pământ şi cer
Rostogolind infernul mai tare, tot mai tare.

Şi unul câte unul cu arma prinsă 'n mâni
A apărat pământul mai straşnic ca pe-un tată;
Desculţi, cu haina ruptă, flămânzi de săptămâni
Mulţi au pierit pe brazdă cu inima curată.

Durerea lor în suflet adânc i-a sfâşiat;
De două ori durerea li-a fost împovărare:
Odată cu pământul de duşmani sugrumat,
Apoi cu mari înfrângeri la orice trecătoare.

Şi strânşi ca într'un cleşte ei au ajuns pe rând
La porţile Moldovei cu steagurile rupte,
S'au sprijinit cu stânga pe Dunăre, plângând,
Cu dreapta 'n munţii Vrancei, în aprigile lupte.

Din cât pământ cuprinde Moldova 'n sânul ei
S'a înălţat vieaţa atât cât mai rămase:
Intreaga bărbăţie de feţi frumoşi şi smei
S'a adunat la moarte în carne şi în oase.

Şi a fost orânduirea unirei pentru veci
A sângelui cu ţerna de veacuri însetată;
S'a scris cu vârful spadei: «Pe-aice n'ai să treci,
In ţara, cât mai este, păgâne, niciodată!»

Din zări şi până 'n noapte pumnal după pumnal
Au repezit în coasta Moldovei sbuciumate,
Dar s'a aprins de-apururi lumina în Ardeal
Impurpurând cu dânsa un steag de libertate.

Volbură Poiană.

Unirea.

Sus la Ţebea, la umbra gorunului lui Horia, odihneşte Avram Iancu, craiul munţilor şi tot acolo, lângă sfântul lui mormânt, s'a aşezat pentru vecie trupul, sfăşiat în bucăţi de Unguri, al eroului dela Tisa în 1919.

Acì e sacra mărturie a trei epoci de frământare sângeroasă a neamului românesc pentru unitatea naţională; acì e legământul pecetluit cu sânge generos, ca să punem mai presus de orice, **unirea** *tuturor, din tot sufletul,* **unirea**, *fără nici o reservă,* **unirea**, *cea mai puternică temelie a viitorului nostru ca stat şi ca neam.*

Nicolae Bălănescu.

Iancu şi Coşut.

— Scoală, Iancule, din somn
Dacă vrei să te faci Domn,
Şi-ţi ia sabia 'ntr'o mână
Şi o spală de rugină!
Iancu sabia-şi luà,
Din teacă că o scoteà
Prin duşmani o învârtià
De rugină o spălà.
Coşut din gură grăià:
— Dă-te, Iancule, 'ndărăpt,
Să nu-ţi trag un glonţ în piept!
Dă-te, Iancule, legat,
Să nu-ţi trag un glonţ în cap!
Iancu din graiu îi grăià
Şi din gură aşàziceà:
— Nu-s muiere învălită
Să-mi fie de Unguri frică
Ci-s voinic şi comandant
Cu Ungurii să mă bat!

(Publicată de T. Frâncu şi G. Candrea în opul «Românii din Munţii Apuseni» (Moţii), Bucureşti 1888 pag. 302).

O scrisoare despre Avram Iancu, — şi altele.

Domniei Sale Domnului

I. Georgescu,

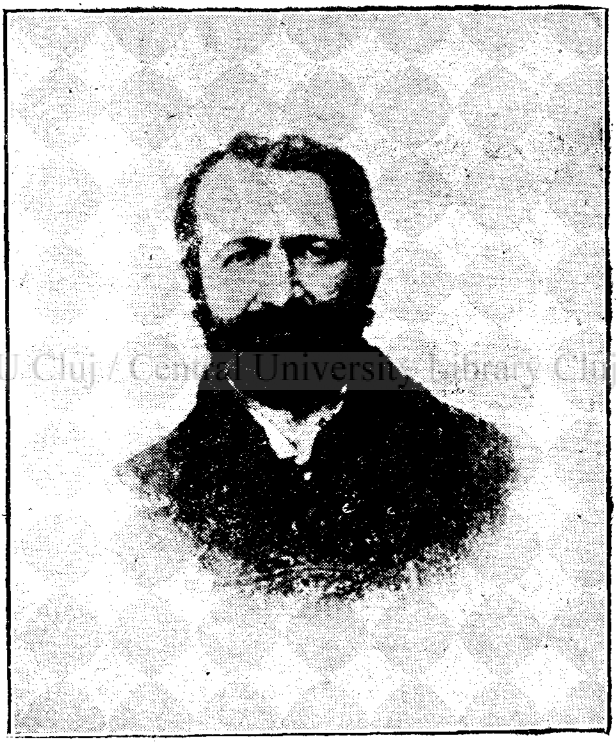
secretar al „Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român".

Răspund la a treia somaţiune a D-Voastră, ca să contribuesc la numărul comemorativ pentru Avram Iancu, al revistei «Transilvania», pe care cu atât zel şi bună pricepere o conduceţi. Dela început însă, trebuie să declin măgulitoarea «captatio benevolentiae» cu care mă onoraţi: «Numele Ion Gorun este chintesenţa numelui de Moţ în literatura noastră», — şi «Numărul comemorativ Iancu nu se poate închipuì fără sprijinul celui mai tipic scriitor moţ»... — care ar fi să fiu eu.

Nu, domnule secretar, — nu este aşà. Eu, dacă prin naştere sunt fiu al munţilor-apuseni ai Ardealului, — prin toată activitatea şi prin literatura mea, n'am fost şi n'am putut să fiu, un «scriitor tipic moţ», — fiindcă valurile vieţii m'au purtat, încă din copilărie, pe alte plaiuri româneşti, — şi ceeace mi-a rămas de acolo, de acasă, n'a fost decât o amintire, pe care de abià dacă am tradus-o printr'o schiţă sau două, mai mult de nostalgie. — Scriitori, cari s'au inspirat de vieaţa şi felul de a fi al Moţilor, poţi să numeşti pe neîntrecutul nostru *I. Agârbiceanu*, care în cei câţiva ani pe cari i-a petrecut ca preot printre Moţi, a prins şi a redat caracteristice imagini din vieaţa lor. Sau poţi să numeşti pe *Al. Ciura*, căruia, dacă mi-ar fi permis, i-aş trece calificativul de scriitor *tipic* moţ, — pe care eu nu-l merit.[1]

[1] Dacă firea Moţului e aceea pe care o cunoaştem de a fi: rezervat, cumpănit, dar hotărît în graiu şi în fapte, prietenos când te-ai făcut vrednic să-şi deschidă sufletul înaintea ta, de spirit şi de inimă, — atunci dl *Ion Gorun*, cu toate protestele ce mi-le adresează, rămâne ceeace l-am numit «cel mai tipic representant al Moţului în literatura noastră». Scriitorii citaţi de D. Sa, pentru cari am şi eu consideraţie deosebită, ba aş puteà zice chiar un cult, (la cari aş mai adăogà şi pe alţii, dispăruţi dintre noi) ne-au dat *câteva* lucrări caracteristice şi foarte preţioase pentru cunoaşterea mai deaproape a Moţilor noştri. Dl Gorun e Moţ şi când scrie despre alte materii decât cele privitoare la vieaţa muntenilor săi iubiţi. D. Sa e Moţ *în tot ce scrie*. O deosebire aceasta care nouă nu ne poate scăpà din vedere. Credem că a fi Moţ e mai curând un renume decât o poreclă. Deci n'are pentruce se lapădă de acest epitet. *Redactorul-şef: I. Georgescu.*

Când mi-ai cerut o contribuire pentru numărul comemorativ închinat lui Avram Iancu, ţi-am răspuns: — «Cum nu? Doar l-am cunoscut şi personal»... — Erà un răspuns pripit, — şi întru câtva prea orgolios. — Da, l-am cunoscut pe Avram Iancu. Am privit în ochii lui întunecaţi şi am pipăit mâna lui aspră..! Dar ce eram eu atunci? Un copil, — nu prea mic ca

Avram Iancu în anul 1868.

să nu pot înţelege ce puteà să fie un rege detronat, — dar nu destul de matur ca să-mi dau seama de întreaga tragedie, pe care am înţeles-o mult mai târziu.

Ce pot să-ţi spun *eu*, — ce pot să spun cetitorilor acestei excelente reviste, despre Avram Iaucu? — Despre vieaţa, despre faptele lui, sunt atâţia martori şi atâtea dovezi... Impresiile mele

de copil le-am notat, acum 20 de ani, într'o schiţă întitulată «Numai cu o moarte», căreia neuitatul meu maistru A. Vlahuţă i-a făcut loc, mişcat, în revista lui «Vieaţa»:

— Eram copil de 9—10 ani, când am văzut pe acest om ciudat, intrând pe poarta casei noastre. Am rămas nedumerit când am văzut respectul religios cu care părinţii mei tratau pe acest om, atât de simplu după port şi înfăţişare, cu faţa arsă de soare şi brăzdată de sute de încreţituri, cu privirea întunecată subt sprâncenele stufoase şi aspre.

«S'a aşezat afară pe un scaun, a cerut apă, şi a rămas toată vremea mut şi nerăsător la toate întrebările ce i se făceau. Apoi s'a sculat, a zis «bună ziua» şi a plecat mai departe.

— Tată, cine a fost ăsta?

Tata m'a dus în casă şi mi-a arătat în perete portretul unui om tânăr, o înfăţişare răsboinică în frumosul port muntenesc, cu puşca la spate.

— Dar ăsta e Avram Iancu, — zic eu.

— El a fost!

«El! Eram copil, şi n'aş fi înţeles această schimbare decât ca o nenorocire, ca o catastrofă, cum n'aş fi putut înţelege moartea»...

Apoi: — «Peste un an, erà o mare înmormântare la Ţebea, sub stejarul lui Horia. — Erà o mulţime imensă de oameni: veniseră ţărani până de dincolo de Abrud, şi din tot Zarandul.

«Murise Iancu, — murise umbra lui Iancu.

«Câţiva copii ţineau făcliile lungi de ceară, pe când o mulţime de preoţi spuneau rugăciunile de mort.

«Ca prin vis îmi aduc aminte cum, în mijlocul unei tăceri ce te cutremură când vedeai miile de capete ce se pierdeau în depărtare în toate părţile, un cosciug simplu se lăsà încet în groapa săpată subt crengile uriaşe ale stejarului din mijlocul, cimitirului...

«Ce se petreceà oare, în acele momente, în sufletul atâtor oameni adunaţi la această funebră ceremonie?... Astăzi ştiu, îşi aduceau aminte şi-şi jurau să-şi aducă aminte în veci că acest om, conducătorul lor din lupte glorioase, dar nerăsplătite încă, murise de două ori: îl ucisese de mult falsitatea şi perfidia — şi abià acum îl atingeà şi coasa vremii»...

Deci, acestea au fost singurele două momente când am stat alăturea de Iancu.

Dar poate mă vei întrebà dacă nu cunosc amănunte din vieaţa lui, câtă vreme bunicul meu, popa Balint, i-a fost poate cel mai de aproape în «revoluţie»?... De sigur că da. Însă despre vieaţa lui Iancu las' să vorbiască Iosif Sterca Şuluţu, fostul preşedinte al «Asociaţiei», care a publicat cel mai bogat material de date şi amintiri despre acel mare contimporan al său, şi care aveà şi amintirea vioaie şi povestirea atrăgătoare.

Eu acuma n'am să mai adaog nimic la toate acestea. Aş mai adăogà ceva, ca legătură între vremurile mai vechi şi acelea mai nouă de astăzi... Dar nu este aicea locul şi timpul; bag de seamă şi altfel, că am vorbit mai mult despre altele, decât despre aniversarea lui Avram Iancu.

Domnule secretar, — mi-am terminat articolul.

Ion Gorun.

Iancu în Abrud.

Iancu pleacă la Abrud
Unde-i aurul cel mult
Cu sabie de trei coţi
Să tae Ungurii toţi.
Ungurii de frică mare,
S'aruncă pe cai călare,
Vreau să scape la loc larg
Caii stau legaţi de gard.
Iancu pleacă pe ogoară
Ungurii fug de s'omoară
Cu capul gol şi desculţi
Pare că-s ieşiţi din minţi.
Iancu pleacă pe cea luncă,
Ungurii, să nu-i ajungă,
Fug de el ca de-o nălucă
Care în cotro-mi-apucă.

Iancu stă 'n loc şi zimbeşte
Şi din gur' aşà vorbeşte:
— Sabie! armă iubită,
La Români eşti preţuită
Ungurilor moarte-amară,
Când te văd se înfioară!
Apoi mi se turbură
Trupul mi şi-l scutură
Şi pe cal mi-se avântă
Şi Românilor cuvântă:
— Feciorașilor voinici!
Bateţi acum mari şi mici!
Tot ce-i Ungur în Abrud
Să nu-l lăsaţi nebătut,
Nebătut şi netăiat
Că-i neam tare blestemat!

Com. de d-l Ioan Popovici docent în Opatiţa, comitatul Timiş.

Amintiri şi impresii.

Pe când eram încă student şi cu mare plăcere şi multă curiozitate ceteam şi ascultam tot ce priveşte trecutul poporului nostru, adeseori îl rugam pe tatăl meu, Alexandru Ş., perceptor de dare, să-mi povestească din cele trăite, păţite şi auzite de el. Mai mult mă interesau evenimentele anilor de sbucium 1848/9, despre cari însă nu prea bucuros vorbià tata, căci suferise în acel timp mari neajunsuri şi chinuri sufleteşti. Dar dacă îmi succedeà să-l pornesc pe bătrânul odată la vorbă, atunci atât mintea cât şi fantazia îmi erau satisfăcute.

Imi aduc bine aminte, că într'o seară mi-a povestit despre *Avram Iancu,* cu care a cercetat în acelaş timp şcoalele din Cluj, şi, cu toate că nu erau conşcolari, trăiau în bune raporturi, conveniau de multeori, se plimbau şi cu predilecţie rezolvau împreună probleme mai grele matematice. Mi-a spus, că Iancu erà foarte impulsiv, se ştià însă moderà şi încunjurà conflictele; numai într'un singur caz cu greu îşi puteà potolì mânia, când adecă auzià batjocuri şi insulte la adresa poporului român, şi mai ales dacă ele proveneau din gura dascălilor maghiari.

Despărţindu-se în Cluj, tatăl meu n'a mai convenit cu Iancu decât o singură dată după anii de revoluţie 1848/9, în care răstimp în ţinutul nostru s'au petrecut următoarele întâmplări:

Năsăudul, ca sediu al comandei regimentului II grăniceresc, dejà în Octomvrie 1848, devenise în nordul Ardealului centrul de rezistenţă contra intenţiilor guvernului revoluţionar maghiar. Tinerii de prin judeţele de miază-noapte alergau cu miile la Năsăud spre a jurà credinţă împăratului şi spre a se înrolà în armata, cu care locotenent-colonelul *Urban,* energicul comandant al regimentului, aveà să intreprindă acţiunea sa contra rebelilor maghiari.

Mai înainte încă, în Iulie 1848, plecase din Năsăud la ordinul şiret al guvernului maghiar batalionul I al regimentului în frunte cu majorul *Leon Pop,* spre Ungaria, pentru a fi dirigiat contra Sârbilor. Grănicerii noştri însă au înţeles îndată intenţia ascunsă a ministerului, n'au voit nici decum să joare, cum li-se cereà, pe constituţia maghiară, şi n'au voit să lupte contra Sârbilor, pentru ceeace au avut multe de suferit în

drumul lor, bătut de-a crucişul şi curmezişul ţării ungureşti. Cum se ştie, bravura şi statornicia lor au fost răsplătite în 1851 din partea împăratului cu conferirea mult amintitei *medalii de aur*.

Fiind respins în Ianuarie 1849 Urban cu trupele sale peste Bistriţa spre Bucovina, o coloană a revoluţionarilor maghiari apucă pe valea Someşului în sus, intră în Năsăud şi dă foc *institutului militar*, care ruinându-se, nici nu s'a mai reclădit. Atunci au fost nimicite de foc, între altele, cele mai multe şi preţioase documente istorice privitoare la trecutul ţinutului nostru.

Ajungând trupele rebele în comuna Maieru, unde erà preot bunicul meu Iacob Ş., într'una din zilele lunei Martie un căpitan maghiar, însoţit de un locotenent şi mai mulţi honvezi, intră în casa parohială şi provoacă pe popa să extrădeà imediat pe fiul său Alexandru şi pe ginerile său *Florian Porcius*. Tatăl meu, care tocmai absolvise teologia în Blaj, şi unchiul meu Porcius, cunoscutul botanist şi membru al Academiei, pe atunci învăţător, steteau în acele timpuri tulburi în Maieru, urmărind deacolo desfăşurarea evenimentelor revoluţionare. Se vede că au fost denunţaţi ca oameni periculoşi, dar eì presimţind ce are să urmeze, s'au retras într'o casă de pe un deal din apropiere, numit Măgura, şi de acolo observau mişcările rebelilor în sat.

La provocarea oficerilor popa răspunde, că nu ştie unde sunt tinerii, cari mai de mult s'au depărtat de-acasă. Atunci căpitanul înfuriat ridicând pistolul, îl îndreaptă spre pieptul bunicului, şi numai intervenţiei locotenentului, care pune mâna pe braţul superiorului său, e de a se mulţumì, că n'a împuşcat sălbaticul pe bătrânul preot.

Intr'aceea tatăl şi unchiul meu, auzind de cele ce se petrec acasă şi temându-se ca nu cumva bătrânul şi soţia sa să fie torturaţi, coboară repede din deal şi aleargă acasă, unde fără de nici o motivare ori vr'un interogator sunt deţinuţi, puşi sub pază, iar în ziua următoare legaţi în fiare şi excortaţi spre Năsăud

Bunica mea, — pe care şi *Alexandru Bohăţiel*, fostul căpitan suprem al districtului Năsăud, mi-o pomenià adeseori ca pe o femeie înţeleaptă şi resolută, — imediat plecă cu căruţa în urma escortei, voind să-şi libereze, într'un moment binevenit, copiii. Ajungând escorta în Năsăud, se oprì pentru o *zi*, iar în ziua următoare din nou fu pusă în mişcare spre Cluj; — bă-

trâna preoteasă după ea. Îmi spuneà tatăl meu, că la fiecare popas mămă-sa trimiteà oficerilor excortei câte un galbin, ca să mai uşureze soartea prisonierilor. Oficerii primeau bucuros banul, dar robii nu simţiau nici o schimbare în bine. Din Gherla, fiind goală şi de bani şi de alimente, bunica adânc mâhnită trebuì în fine să se întoarcă acasă, iar tatăl şi unchiul

Avram Iancu în anul 1870.

meu, sosiţi în Cluj, au fost duşi de-adreptul şi întemniţaţi în faimosul «Fellegvár», unde gemeau în lanţuri o mulţime de Români din toate părţile ţării.

Urmează zile negre cu un tratament neomenos. Ca să nu amintesc alta, numai faptul, că aproape în fiecare zi toţi prizonierii erau scoşi să fie martori oculari la executarea câtorva

soţi de suferinţe, trebuià să-i umple zi şi noapte de groaza morţii ce-i aşteptà la rând şi pe ei.

Nu odată îmi spuneà «moşul» Porcius în anii din urmă, când mergeam la el în Rodna să-l văd ce mai face şi să mai vorbim despre cele de mult trecute: «Nepoate, ce zile înfricoşate am mai petrecut noi în Fellegvár; şi zău numai cu tatăl tău am avut noroc de nu ne-au împuşcat Maghiarii. El adecă în şcoalele din Oşorheiu şi Cluj învăţase a vorbì bine ungureşte, şi când veneau oficeri cu soţiile să vadă pe «Valahii» sălbatici prinşi în celulele Fellegvár-ului, el începeà să vorbească cum ştià mai bine când cu o cucoană, când cu vr'un oficer ori cu copiii lor, şi iată într'o bună dimineaţă ne trezim scoşi din temniţă şi împărţiţi la lucru, el într'o cancelarie, iar eu într'un spital».

Aşà a fost, şi cu asta li s'a mai uşurat traiul. Dar ei nu prea aveau încredere, şi în timp liber, când puteau să convină şi să vorbească neconturbaţi împreună, se tot sfătuiau, cum şi ce să facă, ca să scape cu fuga în munţii apuseni *la oştile lui Iancu.* Mult i-a frământat gândul ăsta, când deodată a intrevenit alt fapt, care le-a curmat chinurile sufleteşti şi le-a adus pe neaşteptate libertatea.

Intr'o zi adecă se răspândeşte în Cluj ca fulgerul vestea: «Jön a Muszka!» Vin Muscalii! — şi deodată toţi, cu comandanţi, cu honvezi şi cu orăşeni îşi pierd capul, şi apucă care încotro. Chiar şi prizonierilor nu le mai are nimeni grija, şi, scăpaţi în fine din iad, ei pleacă veseli spre casă.

Cu un grup de Someşeni pleacă şi unchiul meu Porcius şi, ajuns în Năsăud, el scrie imediat prietinului său *Vasile Naşcu,* — care atunci se aflà în Cernăuţi şi care mai apoi a avut un rol însemnat în ţinutul nostru, — următoarea scrisoare laconică şi semnificativă:

Năsăud, 6 August 1849. — Frate! In fine mă aflu acì, liber din prinsoarea de 18 săptămâni. Iţi poţi închipuì ce am trebuit să sufer. Nu odată am simţit frica de moarte. In fine am scăpat teafăr din ghiarele leilor înfricoşaţi. Aseminea şi ceialalţi camarazi, cu escepţia cumnatului Alexandru, care dealtfel este achitat, dar din cauză de boală n'a putut să plece spre casă. Nu-mi este posibil să descriu în detaliu păţaniile mele acì, îmi rezerv însă să raportez despre ele cu gura. Noutăţi îţi pot împărtăşì numai puţine. Rebelii au dovedit mare frică de trupele austriace-ruseşti, şi *Iancul cu oastea sa de peste 30,000 bărbaţi bine armaţi îi face pe Clujeni să tre-*

mure de groază. In decursul iernii le-a luat Maghiarilor peste 20 tunuri, şi la 5,000 parte au fost prinşi de el, parte au căzut. Pardon nu se dă nici unui prisonier. Fortăreaţa Alba-Iulia e despresurată. Ministerul este în Seghedin. Bem a dispărut. In Cluj e mare lipsă de bani. Trupele primesc soldă numai cu ţirăita. Un adevărat haos. Clujul e plin plinuţ de Petsovitsi.* Dea Dumnezeu ca pacea să fie restabilită cât de îngrabă. Dealtfel sunt sănătos. Impărtăşeşte tuturor cunoscuţilor mei salutări, şi anume lui Năşcuţ, Hangea etc. Tot aşà respectele mele d-lui *Pumnea.*** Cât de îngrabă aştept răspunsul tău. Flore Mărian asemenea vă salută. Mii de salutări şi sărutări dela al tău vechiu şi sincer prietin: *Porcius,* învăţător.

Scurt timp după revoluţie tatăl meu a convenit ocazional în Cluj cu Iancu şi i-a povestit toate cele păţite împreună cu Porcius, dar mai ales cum îşi băteau ei capul să afle o modalitate de-a fugì din mijlocul rebelilor la el în munţii apuseni. *Iancu* îl ascultă zimbind şi apoi îi zise: «Te vei mirà, frate Alexandre, dacă îţi voiu spune, că mai bine aţi făcut c'aţi rămas în Cluj. Aşà v'aţi mântuit vieaţa. Altfel zeu nu ştiu cum o păţiaţi, căci în timpul din urmă Moţii mei, după cele experiate cu Dragoş şi cu mulţi alţi spioni, nu mai aveau încredere în nici un nădrăgar, şi cum se apropià cineva îmbrăcat în haine nemţeşti de sentinelele ori trupele noastre, îi strigau să întoarcă, şi, dacă nu ascultà, puşcau în el».

Atunci s'a întâlnit şi a vorbit de ultima dată tatăl meu cu Iancu.

Năsăud, August 1922. ***Virgil Şotropa.***

Un răspuns şi un avertisment tineretului de astăzi.

Venerabilul bătrân, părintele prepozit şi vicar episcopal din Lugoj *Ioan Boroş*, unul dintre cei mai muncitori şi mai bine meritaţi istoriografi ai noştri rugat de redacţia noastră să colaboreze la N-rul comemorativ «Avram Iancu» al acestei reviste răspunde între altele în următoarele:

«Când am scris istoria revoluţiei din 1848—49, desfăşurată pe teritorul Bănatului, îndeosebi a judeţului Caraş-Severin, am scrutăt tot arhivul judeţan şi cel orăşenesc din Lugoj, cugetând că voiu da de ceva urmă de raporturile ce au avut Bănăţenii

---

* Maghiari dinastici, priviţi de connaţionali ca trădători.

** Aron Pumnul.

cu cei din Ardeal. Am găsit foarte puţine date — şi nici o referinţă la Avram Iancu — privitoare la mişcările de atunci, de pildă, că cei din Lugoj, câţiva Români, ar fi luat parte la adunarea naţională din Blaj (la care, anume, nu se spune, deşi în Blaj s'au ţinut 3 adunări naţionale în 1848); că în casa protopopului român unit Ştefan Bercean pribegii îşi dau întâlniri şi se sfătuiau; că pe Eutimie Murgu cum l-a ascuns numitul protopop în biserica sa ca să-l scape din mânile Austriacilor, — şi peste tot episoade despre participarea Românilor din acest judeţ în luptele revoluţiei de atunci.

Intr'o lucrare în manuscris a fostului canonic Petru Raţiu din Lugoj, am dat de o notă, cum un anumit preot «castrens» (militar) român în tabăra lui Kossuth, cu numele Muntean, purtà corespondenţele între Dragoş şi Kossuth la Dobriţin, despre care preot se zice că ar fi înstrăinat acte şi documente din Blaj.

Ceva special privitor la Avram Iancu n'am aflat.

...Posed o colecţiune de ordinaţiuni felurite date în 1848/9 de deosebite autorităţi civile şi militare, mai toate româneşti. O parte mare din aceste acte mi-a dat-o canonicul Beniamin Densuşianu. Le-am păstrat, întregit şi broşurat. Am şi alte lucruri, scrisori şi diplome inedite, — dar nu ajung să le prelucru.

Dea bunul Dumnezeu, să le facă alţii!

Iţi mărturisesc, că de multeori mă cuget şi mă supăr că generaţia tânără de astăzi puţină ambiţie are să muncească. Tot ce face este că ceteşte ziarele şi critică în particular. A scrie critică pentru publicitate cere studiu, iar de acesta se feresc. Fie voia Domnului!

...Dacă doreşti, ţi-aş puteà trimite date cronologice din istoria Lugojului, începând cu 1330. Am fost mult ocupat cu scrierea monografiei parohiei româneşti unite din Lugoj, începând cu anul 1836, care este în curs de apariţiune.

Cu deosebită stimă şi dragoste frăţească:

Ioan Boroş,
preposit, vicar episcopal.

Cronică.

CRONICA CULTURALĂ.

Abatele Zavoral de 60 de ani. In 28 Aug. a. c. s'au împlinit 60 de ani de când a văzut lumina zilei Abatele Zavoral. Mulţi din cetitorii rândurilor de faţă vor cunoaşte numele acesta din jurnalele şi revistele noastre din decursul răsboiului. Revista «Transilvania» a avut bucuria să tipărească în 1916 trei predici în traducere românească: «Despre caritatea creştină».

Care erà teza predicilor acelora? Teza, care *ar trebuì* să fie teza tezelor în zilele noastre: «Ajută! Ridică!» Responsabilitatea socială, ilustrată cu exemple clasice, cu citate din autori şi gânditori de seamă. Ancora, de care se mai leagă nădejdile celor ce încă nu şi-au pierdut cumpătul în ciclonul acesta de patimi, prin care trece biata omenire.

De sigur: lozinca aleasă ca motto pe blazonul de arhiereu de Abatele Zavoral: «Charitas omnia vincit»,[1] este trasă în noroi şi batjocorită în zilele noastre — ea este însă singura medicină, singurul fir al Ariadnei, prin labirintul plin de întuneric de astăzi.

Cum a ajuns Abatele, stăpânul peste 23 parohii bogate, şeful uneia din cele mai bogate mănăstiri din fosta Austrie, să mărturisească astfel de sentimente şi să le şi ducă la îndeplinire? Ar fi putut prea bine să se închidă în turnu-i de fildeş şi să «domnească» ca un feudal trufaş. Cheia o vei aflà dacă iai la cunoştinţă, că Abatele se trage din părinţi, cari au ştiut, fără de vina lor, ce va să zică mizeria.

Fiul măsarului, ajuns în criză financiară din cauza falimentului de stat a fostei Austrii — arată în Praga, casa în care locuià ca student sărac, ajutat de un mecenate, şi povesteşte cum — prea mândru fiind ca să-şi mărturisească sărăcia — se mulţumeà adeseori cu câte o coaje de pâne, pentru prânz, spunând camarazilor, că mânâncă la «mensa academica». Coaja aceea de pâne l-a învăţat ce este mizeria, încât n'a uitat-o nici ca preşedinte a «Crucei roşii» — secţia cehă — în decursul răsboiului, nici ca pretendent la rangul de episcop de Praga, episcopie, pe care n'a primit-o, fiindcă n'aveà legături de rudenie cu aristocraţia germană habsburgă şi fiindcă erà Ceh. Astăzi este preşedintele clubului senatorilor catolici din Cehoslovacia.

Bărbat de o cultură superioară, ani îndelungaţi profesor de liceu şi predicator, ascultat cu aceeaş plăcere de profesorul universitar, ca şi de omul simplu, pentru iubirea sa şi verva oratorică — s'a încălzit de graiul românesc, în decursul răsboiului, când a avut să privegheze lângă paturile răniţilor români.

Filologul, care vorbeşte şi scrie englezeşte, spanioleşte, franţuzeşte, nemţeşte, latineşte — care a cutreierat aproape întreagă Europa şi o parte din America — omul cu orizonturi largi şi cu inima tot atât de primitoare, s'a simţit ispitit de frumuseţile limbei noastre, vorbite de păstorii români şi de ţăranii dela coarnele plugului, bătuţi de soartă în spitalul lazaret Strahov — spital, înfiinţat într'o sală a mănăstirii, unde în timp de pace se dădeau reprezentaţii religioase pentru credincioşii localnici.

[1] Caritatea le învinge pe toate.

Adeseori se întorceà obosit acasă dela şedinţele cu aristocratele germane şi cehe — ca preşedinte al «Crucii roşii» — şi găseà repaos sufletesc cetind mărturisirile sufleteşti ale cutărui ţăran român, din colecţia de folklor, din ediţia «Academiei române» sau din colecţia Jarnik-Bârseanu. Bărbatul trecut prin toate straturile societăţii ştià să preţuiască comoara izvorâtă din sufletul neîntinat al unui fiu al naturii.

Ani de zile a împărţit acest prelat ceh carte românească, rugăciuni pline de nădejde şi cărticele glumeţe, cari să descreţească frunţile, prin spitalele din Praga şi dintr'alte oraşe ale Boemiei — ani de zile a dat hrană sufletească şi trupească soldaţilor nostri, arătându-le ce va să zică un «om» în zilele noastre.

Sute şi sute de familii româneşti l-au binecuvântat şi-l mai binecuvântă prin satele noastre.

«Academia română» şi «Asociaţiunea» au îndeplinit un act de datorie naţională, numindu-l membrul lor de onoare. Lângă bătrânul şi inimosul Urban Jarnik, este unul din Cehii, cari ne-au arătat mai multă şi mai trainică dragoste.

Această iubire nu s'a stins după răsboiu, ci este alimentată mereu. De aceea, când felicităm pe prelatul ceh la împlinirea alor 60 de ani, suntem siguri, că vom mai primì probe, vădite, până la adânci bătrâneţe, spre bucuria celor două popoare, a căror misiune este să meargă mână în mână pe calea progresului.

Incă mulţi ani, P. C. Sa, Abatele Zavoral!

•

Serbările jubilare Petöfi din Sighişoara. In cea dintâiu oră din cea dintâiu zi a anului curent s'au împlinit 100 de ani dela naşterea celui mai mare poet maghiar, precum am arătat şi în această revistă a. c. pag. 66. Compatrioţii maghiari ne putând sărbătorì centenarul la data aceea nepotrivită de iarnă, au amânat sărbătoarea pe ziua de 30 Iulie, când au organizat mari serbări pe câmpia dela Sighişoara, unde a murit genialul poet, precum şi în oraş. La serbări au participat delegaţi ai Maghiarimei din toată ţara în frunte cu episcopul catolic maghiar din Alba-Iulia contele Majláth Gusztáv şi cu cel reformat Nagy Károly, cu delegaţii societăţilor culturale din Budapesta (Academia maghiară, Societatea Petöfi, Societatea Kisfaludy etc.). Dintre Români s'a remarcat prezenţa prefectului din localitate Ioan Prescurea şi a dlui prof. univ. Dr. I. Lupaş.

Cuvântul de deschidere l-a rostit preşedintele Societăţii literare ardelene Dózsa Endre, îndemnând pe conaţionalii săi cu citate din Petöfi să nu despereze, pentrucă numai acela e părăsit, cine se părăseşte însuşi. In acelaş diapason e ţinută şi oda ocazională a poetului maghiar din Timişoara Szabolcska Mihály «Sufletul lui Petöfi» (Petöfi lelke), care a plăcut atât de mult, încât a trebuit rostită încă odată. Discursul solemn l-a rostit însă Sándor József, bine cunoscutul deputat în actuala cameră a deputaţilor, iar în vechea lui calitate de vice-preşedinte şi secretar general al faimoasei «Emke» încă şi mai bine cunoscut Românilor ardeleni. El şi-a încheiat cuvântarea pe mormântul lui Petöfi jurând pe Dumnezeul Maghiarilor că toţi vor să rămână Maghiari. Tot el a spus aceste simptomatice cuvinte la consfătuirea ţinută în cauza şcoalelor confesionale maghiare: «Să se dea şcoalelor confesionale maghiare cel puţin drepturile acelea, pe care le-au avut bisericile româneşti sub imperiul maghiar. Trateze cu noi în

chipul acela barbar, cum au tratat cu Românii guvernele maghiare de pe vremuri». Că un om inconştient şi cu memoria scurtă ca Sándor József a putut rosti asemenea cuvinte nesocotite, nu e mirare. Ne mirăm însă cetind că aceste cuvinte au fost subliniate cu aplauze de publicul asistent. Nu-şi dă seama publicul maghiar, că Statul Român susţine astăzi o mulţime de şcoli de stat cu limbă de predare maghiară, pe când statul unguresc n'a susţinut nici o singură şcoală românească de stat, ci închideà cu forţa şi pe cele susţinute de bisericile noastre româneşti. O deosebire aceasta, de care e bine să-şi dea seama şi publicul maghiar chiar în delirul unor serbări naţionale.

*

CRONICĂ TEATRALĂ.

Opera română. In ultima stagiune teatrală din capitală s'au remarcat două momente mai importante. Unul e consolidarea definitivă a încercărilor pentru înfăptuirea operei române, al doilea moment a fost înfiinţarea a doua teatre nouă cu trupe de dramă şi comedie. Despre aceste teatre, care sunt «Teatrul popular» şi «Teatrul mic» vom vorbì în alt loc. Acum ne vom ocupà de operă.

Istoria teatrului român ne arată, că poporul nostru a avut multă plăcere pentru teatru şi de-odată cu întâile începuturi de cultură occidentală, s'a pus baza şi «Teatrului naţional», care s'a desvoltat foarte repede ajungând azi, atât ca artă scenică cât şi ca tehnică, la nivelul teatrelor din apus. Nu tot aşà stă lucrul cu opera. Pentru aceasta s'au făcut decenii dearândul sforţări serioase, cari n'au putut da însă rezultatele dorite. Lucrul acesta e foarte curios, dată fiind împrejurarea, că poporul nostru are însuşirile principale cari se cer la spectacolul de operă. Poporul nostru iubeşte şi cultivă cântarea şi jocurile, cari sunt elementele principale din operă. Din mijlocul poporului nostru s'au ridicat cântăreţi şi dansatori, cari au ajuns glorii universale. Cu toate acestea însă încercările din trecut pentru înjghebarea operei n'au reuşit şi a trebuit să vină România mare ca să se înfăptuiască ceece s'ar fi putut face şi în România mică. Ceeace e mai interesant e, că nici acum nu-i revine statului meritul de a fi făcut opera, care acum e naţională, ci meritul îl au câţiva cântăreţi cu însufleţire dimpreună cu câţiva entuziaşti şi pricepători de muzică. Inceputul operei cade în prima perioadă de însufleţire, care voià cu orice preţ să facă din România mare un stat modern, înzestrându-l cu toate instituţiunile de cultură, cari ne lipseau. Numai cu acel avânt patriotic, care cuprinsese ca nişte friguri pe toţi oamenii de bine, s'au putut face lucruri mari, pe cari azi nici cu mijloace însutite nu le-ai mai puteà face. Astfel s'a înfăptuit şi prima «Societate lirică română», în ziua de 25 Septemvrie 1919. Iată şi micul mănunchiu de persoane, cari au luat asupra lor o sarcină colosală, de care însă numai mai târziu şi-au dat seama: d-nele *Elena Drăgulănescu Stinghe*, *Alexandra Feraru*, *Enrichetta Rodrigo* şi d-nii *Jean Atanasiu*, *Gheorghe Folescu*, *Edgar Istratty*, *Egizio Massini*, *Ion Nona Otescu*, *Nicolae Vămăşescu*, *Romulus Vrăbiescu* şi *Rudolf Steiner*. Aceştia au semnat actul de constituire adunând şi primul fond foarte modest, cu care au început lucrările. Prea curând s'au convins însă, că entuziasmul nu e deajuns pentru înfiinţarea unei opere moderne, care reclamă capitaluri mari. Greutăţile păreau de neînvins, dar societarii nu disperau. Au orga-

nizat mici serbări artistice, prin cari au adunat sume frumuşele. Salvarea societăţii a venit însă dela *M. S. Regina Maria*, care a donat societăţii suma de 250,000 Lei, luând totodată şi patronajul societăţii. Prin actul acesta societatea a fost salvată şi şi-a putut începe munca programatică.

După sforţări extraordinare, s'a putut deschide prima stagiune în ziua de 17 Martie 1920 cu opera «Aida». Reprezentaţia aceasta s'a dat la Teatrul naţional, făcând o reţetă de 50,749 Lei. In stagiunea aceasta s'au dat în total 45 de spectacole, cari au adus un beneficiu material de 822,855 Lei. Ultima reprezentaţie a fost în ziua de 31 Maiu 1920, cu «Lacué».

Văzând guvernul, că o mână de oameni însufleţiţi a putut reuşi cu înjghebarea operei, s'a interesat mai deaproape de această instituţiune şi i-a acordat mai întâiu o subvenţie de 500,000 Lei, iar mai târziu a luat-o de tot în seama sa prefăcându-o în «Opera naţională». In stagiunea ultimă 1921—1922 a funcţionat ca instituţiune de stat, cu budget special, care s'a urcat la 6 milioane, arătând un escedent considerabil. Stagiunea aceasta s'a deschis în 8 Decemvrie 1921 cu «*Lohengrin*», de R. Wagner, în care au cântat *Rom. Vrăbiescu* şi d-nele *Ivoni* şi *El. Roman*. Atât partea muzicală şi scenică, cât şi aranjamentul tehnic au făcut din această reprezentaţiune o adevărată revelaţiune pentru publicul bucureştean, care n'a mai lăsat după aceea nici odată locuri goale la cele 161 de spectacole, care s'au perândat până la închiderea stagiunei. «Lohengrin» a fost cântat în româneşte şi s'a reprezentat de 28 de ori. Au urmat «Boema», tot în rom. de 32 de ori, «Carmen», în rom., de 20 de ori, «Mefistofele», în italieneşte, de 32 de ori, «Tosca», ital., 13 ori, «Lakme», rom., 10 ori, «Aida», ital., 10 ori. «Samson», în rom. de 3 ori către sfârşitul stagiunei. Afară de acestea s'a mai jucat baletul «Arlequinada» de 25 de ori, totdeauna însă în combinaţie cu câte-o operă, de obiceiu «Boemă».

Personalul operei s'a compus din 34 solişti, 75 corişti, 70 în orhestră şi 30 dansatoare de balet.

Intre solişti au fost cântăreţii bine cunoscuţi R. Vrăbiescu, Gh. Folescu, Rabega, Mihailescu-Toscani, Niculescu Basu, Nasta, şi d-nele Ivoni, El. Roman, C. Dobrescu, El. Teodorescu, V. Vasilescu.

La pupitru au dirigeat: Gh. Enescu, Eg. Massini şi Tango.

Directorul operei a fost Cocorăscu.

Succesul acestei stagiuni se poate considerà ca desăvârşit din toate punctele de vedere. Pentru stagiunea viitoare se face o reorganizare complectă, care va pune opera pe baze şi mai largi. In locul dlui Cocorăscu a fost numit director dl Georgescu, de care se leagă mari speranţe. *Ion Băilă.*

*

Teatrele de dramă şi comedie. In ultima stagiune drama şi comedia n'au produs, din punct de vedere literar, nici un eveniment extraordinar. Ne gândim acì în rândul prim la producţia literară originală, care a dat unele piese apreciabile, dar departe de aşteptările puse în autorii lor, dintre cari aproape toţi cu un nume literar bine stabilit. Ba am avut chiar şi o decepţie. Dl *Sorbul*, care a avut în ultimul timp cele mai mari succese ca autor dramatic, a dat un fiasco desăvârşit cu ultima sa piesă «A doua tinereţă», reprezentată pe scena «Teatrului Naţional». In schimb, literatura universală a fost bine reprezentată prin cei mai buni autori, începând cu *Sofocle*, *Shakespeare*, *Ibsen* până la *Tolstoi*. Piesa acestui din urmă «*Pu-*

terea întunerecului» a fost reprezentată de 32 de ori, fiind întrecută numai de «*Nora*» lui Ibsen, care a făcut o serie de 40 de seri.

Ultima stagiune are însă o deosebită importanţă pentru teatrul românesc prin faptul, că în decursul acestei ierni s'au înfiinţat în capitala ţării trei teatre nouă, pe lângă cele existente «Teatrul Naţional» şi teatrul «Regina Maria» de sub conducerea eminentului actor şi iscusit organizator dl *Tonny Bulandra.* Teatrele cele nouă sunt: «Teatrul popular», Compania Mărioara Voiculescu şi «Teatrul mic».

«*Teatrul popular*» a fost înfiinţat de Liga Culturală cu concursul material al băncii Marmorosch & Blank şi cu sprijinul moral al «Teatrului Naţional». Direcţiunea scenică o are dl *Livescu,* dela «Teatrul Naţional». Trupa a fost înjghebată din elemente tinere dela conservator, iar rolurile principale au fost susţinute pe rând de cei mai de seamă artişti dela «Teatrul Naţional». Combinaţia aceasta a fost fericită din două puncte de vedere. A dat prilej câtorva elemente tinere de actori cu aptitudini promiţătoare să se validiteze pe o scenă în capitală, lucru aproape cu desăvârşire exclus la celelalte teatre, şi a dat şi câtorva artişti dela «Teatrul Naţional» posibilitatea să joace mai des, spre mulţumirea publicului. Sub conducerea scenică a dlui Livescu reprezentaţiile dela «Teatrul popular» s'au prezentat în general în condiţiuni bune. Repertorul a fost compus din piese uşoare, unele chiar prea de tot uşoare. Se pare că atributul de *popular* al teatrului a produs o mică confuzie. S'a crezut, pe semne, că poporului trebuie să-i dai piese uşoare, fără altă valoare decât aceea a distracţiei. Credinţa aceasta e însă de tot greşită. Clasa «populară», la care s'au gândit întemeietorii, nu are nici timp nici mijloace să cerceteze des teatrul. Prin urmare, omul din categoria acestora nu merge la teatru să se distreze, ci mai mult să se instrueze şi să simtă emoţiunea ce-o dă jocul de scenă. Prin urmare, chemarea acestui teatru ar fi ca pentru preţuri de intrare cât se poate de modeste să dai mulţimei sărace prilej să vadă piese, care să-i procure emoţiuni puternice. Distracţie uşoară găseşte mulţimea destulă în cinematografe. «Teatrul popular» a fost adăpostit într'o sală nu tocmai proprie teatrului, dar care, deşi e mai mult mică decât mare, a fost foarte rar «ticsită» de public.

O etapă mai interesantă în desvoltarea teatrului românesc reprezintă întreprinderea d-nei *Marioara Voiculescu.* D-sa a voit să imiteze pilda marelui Reinhardt din Berlin şi întocmai ca acesta a închiriat şi dânsa un circ. Arena circului Sidoli, d-na Voiculescu a transformat-o într'o scenă liberă de teatru, după felul teatrului antic. Repertorul a constat dintr'o singură piesă: *Salomea* de *Oscar Wilde*, care s'a reprezentat trei luni dearândul seară de seară şi în câteva zile de sărbătoare şi în matineuri. In piesa aceasta acţiunea o poartă aproape numai Salomea. E un rol extraordinar de greu, care reclamă nu numai o artă rafinată, dar şi o desvoltare mare de energie fizică. D-na *Voiculescu* a prestat foarte mult, din amândouă punctele de vedere.

Către sfârşitul lunei Februarie şi-a deschis porţile cel mai nou teatru din capitală «Teatrul mic». Teatrul acesta a fost aranjat într'o sală, care mai înainte servea pentru reprezentaţiuni cinematografice. Dacă «Teatrul popular» şi-a găsit îndreptăţirea de existenţă în tendinţa ce-o urmărea, iar intre-

prinderea d-nei Voiculescu în noutatea, cel puţin pentru noi, ce-o aduceà, pentru «Teatrul mic», aşà cum s'a prezentat până acum, nu a fost nici o necesitate. Cred chiar, că ar fi în interesul general ca să se reprezinte cât mai puţine comedii franceze, mai mult sau mai puţin triviale. Dl *Jancovescu*, directorul acestui teatru, a avut câteva succese remarcabile în trupa d-lui T. Bulandra. Imprejurarea aceasta, se vede, l-a făcut să creadă că e sub demnitatea d-sale să mai joace pe scena şi sub direcţiunea altuia, şi astfel şi-a înfiinţat un teatru propriu, care a rămas aproape toată stagiunea gol.

Teatrul «Regina Maria» de sub conducerea d-lui Tonny Bulandra e un fericit compromis între artă şi spirit de afacere. Ca intreprindere particulară, care trebue să se susţină din propriile sale puteri, nu poate ignorà partea aceea a teatrului, care asigură succesul material. Dl Bulandra, care e un iscusit organizator şi cunoaşte bine publicul bucureştean, ştie să găsească, în privinţa aceasta, calea cea dreaptă. Partea cea mai mare a repertorului său o compune din piese uşoare franceze, pline de spirit cu nuanţe de trivialitate şi de cuvinte cu două înţelesuri, aşà cum îi place în general publicului bucureştean. Repertorul acesta îi umple atât de bine cassa, încât dl Bulandra, care înainte de toate e un mare artist, îşi poate permite luxul de-a face şi artă sau cel puţin literatură dramatică românească. Astfel d-sa pune în fiecare stagiune şi câteva piese româneşti pe afiş, care nu pot face însă serii interminabile ca cele franţuzeşti. In stagiunea trecută a făcut şi o încercare de-a întroduce în teatrul său ultima noutate scenică, care şi-a făcut apariţia în teatrul din Germania. E arta, care vrea să suprime decorurile şi fastul şi să lucreze numai cu efecte de lumină şi de lumi, fără a se scobori sau a se ridicà până la simplicitatea armonioasă a teatrului antic. Aceasta în privinţa scenăriei. In privinţa literară, arta cea nouă nu mai admite piese scrise după regulile cunoscute şi admise de mii de ani, în care acţiunea şi caracterele să se desvolte cu toate amănuntele necesare pentru unitatea lor. După regulele artei celei noui actele din piese se reduc la scene de câteva secunde, în care abià se vorbeşte ceva. Astfel, în piesele acestea, cortina se ridică şi se scoboară într'o seară de mai multe zeci de ori, scenele perondându-se ca pe filmurile cinematografice. O fi şi aceasta artă în felul ei, dar încercarea făcută de dl Bulandra cu piesele *Nyu* de *Osip Dimon* şi Pelicanul, brutala piesă a lui *Strindberg*, montate aici de regisorul cu faimă mare *Karlheinz Martin* din Berlin, ne-a convins că nu face pentru noi. S'o lăsăm, fără nici o teamă că vom fi păgubiţi, Germanilor, cari au făcut până acuma atâta artă adevărată, încât îşi pot permite şi câte-o aberaţiune de aceasta, care nu durează mai mult decât orice lucru de modă.

Cu totul deosebit, ca tendinţe şi mijloace, faţă de teatrele arătate mai sus se prezintă «Teatrul Naţional». Instituţiune veche, cu tradiţie stabilită, teatrul naţional ţine şi azi locul întâiu între teatrele din capitală. Publicul bucureştean, care cercetează teatrele, se compune în mare majoritate din oameni cu situaţii, dar fără cultura necesară ca să-şi poată face singuri o părere asupra reprezentaţiilor şi pieselor. Şi cum se întâmplă deobiceiu, semidocţii, atinşi puţin de snobismul oraşelor mari, caută totdeauna să-şi acopere ignoranţa prin criticarea tu-

turor lucrurilor. Am impresia că acelaş lucru se întâmplă şi cu unii cronicari dramatici din presa bucureşteană. Cu altă ocaziune voiu discută, poate, mai pe larg chestiunea aceasta. De astădată mă mărginesc la arătarea repertorului jucat în ultima stagiune, din care se poate vedeà mai bine felul cum este condus, din punct de vedere al artei, «Teatrul Naţional». Piese originale româneşti au fost reprezentate, ca premieră, următoarele:

Moartea Cleopatrei, dramă, de *Paşcanu; Nevestele lui Pleşu*, comedie, de *Caton Teodorian; Tudor Vladimirescu*, dramă, de *Nic. Iorga; Săptămâna luminată*, dramă într'un act, de *Săulescu*, mort pe frontul dela Predeal în anul 1916; *Noi oamenii*, comedie, de *Condora*, fost actor, invalid de răsboiu; *Inelul*, comedie, de d-şoara *Arhip; Serenada din trecut*, dramă istorică, de *Mircea Rădulescu; A doua tinereţă*, dramă din vieaţa poporului italian, de *Sorbul; Suflete tari*, dramă, (primul debut), de *Camil Petrescu*. Din piesele vechi româneşti nu s'a luat nici una în stagiunea trecută.

Literatura universală o aflăm reprezentată prin următorii autori: *Shakespeare* cu Noaptea regilor, Regele Lear şi Hamlet; *Sofocle* cu Oedip Rege; *Ibsen* cu Nora şi Raţa sălbatică; *Tolstoi* cu Puterea întunerecului; *Molière* cu Avarul; *V. Hugo* cu Ruy Blas; *Emile Fahre* cu Casa de lut; *Fulda* cu Institutorii şi Prostul; *Strindberg* cu D-şoara Iulia; *Hoffmanntal* cu Electra; *Melchior Lengyel* cu Taifun; *Nicodemi* cu Scanpolo.

Afară de aceste reprezentaţii «Teatrul Naţional» a mai aranjat trei festivaluri pentru Molière şi Alecsandri şi unul militar.

Dintre piesele străine am arătat mai sus care au ţinut mai mult afişul. Dintre premierele româneşti piesa dlui *M. Rădulescu* «Serenada din trecut» a avut cele mai multe reprezentaţii anume 27, după aceea urmează «Nevestele dlui Pleşa» cu 19, «Moartea Cleopatrei» cu 16, «Tudor Vladimirescu» cu 4, «Suflete tari», care s'a reprezentat către sfârşitul stagiunei, promiteà să facă o serie mai lungă.

Bucureşti, în Iulie 1922.

Ion Băilă.

•

O excrocă. Teatrul Naţional din Craiova, fiind informat că o faimoasă excrocă, dându-se drept d-na Aura Fotino, artistă societară a acelui teatru, a vândut în luna Iunie a. c., bilete de spectacol cu titulatura acelui Teatru Naţional, anunţând reprezentaţiuni imaginare, de care Teatrul Naţional din Craiova nu aveà nici o cunoştinţă, — ne roagă să anunţăm publicul sibian, că îndrăsneaţa excrocă se numeşte *d-na Caragiali* şi că nu există, nici n'a existat vreodată, nici cea mai mică legătură între ea şi Teatrul Naţional din Craiova, în numele căruia a vândut bilete de spectacol, sau între ea şi d-na Aura Fotino, drept care s'a dat pentru a puteà excrocà lumea.

Ne mai roagă să anunţăm, că Direcţiunea acelui teatru grav prejudiţiată şi compromisă într'un oraş în care urmează a da un număr de 5—6 reprezentaţiuni în cursul lunei Octomvrie a. c., cu ocazia marelui său turneu oficial, a sesizat parchetul şi poliţia, cerând arestarea îndrăsneţei excroace.

Red.

*

CRONICĂ ECONOMICĂ.

Al XIII-lea târg de mostre din Budapesta. Ungaria, redusă la hotarele ei fireşti, a ţinut să dovedească înaintea cetăţenilor cari i-au mai rămas şi înaintea lumii străine care a cercetat-o, puterea de producţiune a in-

dustriei sale. In scopul acesta a organisat un mare târg de mostre în halele ce le aveà dinainte de răsboiu în parcul orăşenesc al capitalei. Au participat 860 firme, toate din Ungaria, cu excepţia uneia (a postăvăriei holandese). Incăperile ce le posedà Ungaria mare dinainte de răsboiu s'au dovedit prea modeste pentru mulţimea exposanţilor din Ungaria mică de acum, cu toate adaptările şi adăogirile făcute anume în acest scop. O parte a exposanţilor (fabricile de maşini, de cărămidă, de eternit, de cară, de clopote etc.) a fost nevoită să-şi facă instalaţiunile sub cerul liber. Tot ce s'a văzut acolo pe un teritor atât de vast, scriu ziarele maghiare cu vie satisfacţie, începând cu cele mai mici cutii de lemn şi sfârşind cu elegantele saloane şi dormitoare ale fabricei de mobile Thék sau cu puternicele turbine Ganz-Danubius, erà resultatul invenţiei şi producţiunii maghiare Des de dimineaţă până seara târziu drumul ce duceà către târgul de mostre erà plin de vizitatori. Dacă e să credem ce spune secretarul general al târgului *Hollóssy István* numai din statele moştenitoare ale Austro-Ungariei au venit 40,000 visitatori. Din Românla aproape 300. — Despre resultatele acestui târg şi despre destoinicia industriei maghiare se pronunţă astfel *Ehler Antal*, directorul museului comercial din Budapesta: «Ceeace au produs întreprinderile maghiare ca invenţie, gust, practicitate, calitate şi cantitate întrece orice închipuire. Această ţară a perdut toate minele şi pădurile, reducându-i-se teritorul la $^1/_8$, materii prime în unele privinţe nu se mai găsesc, iar în alte privinţe s'au redus la $^1/_8$. In lipsă de cărbune, lemn şi alte materii brute altă industrie ar fi dat faliment sigur. *Industria maghiară s'a înzecit.* Nu-mi pot explicà fenomenul acesta, decât prin însuşirea aceea a firii Maghiarului că atunci, când e mai strâmtorat, se ajută şi reculege mai uşor. In loc să amorţească şi să piară cu totul, industria maghiară a luat un nou avânt, ridicându-se *alături de industria germană.* Din mărfurile expuse s'au făcut o mulţime de comande, aşa încât fabricile au de lucru timp de 1—$1^1/_2$ ani. S'au făcut multe înoiri practice şi cu proceduri mai simple la diferite motoare, la carosserii, la aeroplane, la industria electrotehnică şi la maşinile agricole. Străinătatea a observat aceste îmbunătăţiri şi a cerut în multe părţi drept de import. Exportul e de altfel absolut liber, cu excepţia alimentelor şi materiilor prime, dar direcţiunea târgului crede că se acordă deplină libertate de export şi pentru acestea. Ungaria începe o nouă eră, încheie numitul director. Era muncii. Şi Ungaria îşi va împlinì cinstit şi această îndatorire». E netăgăduit că un popor care munceşte nu moare. In mijlocul unui astfel de popor oricâtă nesiguranţă ar fi într'o privinţă sau alta, trebue să-şi facă loc siguranţa deplină şi nădejdea într'un viitor mai bun. Să luăm aminte şi noi!

✳

LA ALŢII ŞI LA NOI.

Alianţa franceză. Precum am mai scris şi altădată în revista noastră, această alianţă e «Asociaţiunea naţională pentru propagarea limbei franceze în colonii şi în străinătate» sub preşedinţia dlui Raymond Poincaré. In anul acesta a ţinut un mare congres la Marsilia, pentru a arătà puterea de vieaţă a limbei franceze în basenul mării mediterane. Această asociaţie numără peste 200,000 membri şi are organizaţii în toate părţile lumei. In comitetul ei central, prezidat de R. Poincaré, sunt somităţi ca:

Lévy-Bruhl, Rébelliau, P. Delombre, P. Boyer, P. Labbé, G. P. Deschanel, H. Morand, P. Gillon, Abbé Séjourné, André Weiss etc. etc. La congresul amintit fiecare ţară formează obiectul unui raport. Fiecare studiu e semnat de un nume bine cunoscut. Lucrul principal va fi o asemănare între situaţia limbei franceze înainte şi după răsboiu. Progrese, regrese, lacune.

Congresul s'a deschis Dumineca în 16 Iulie a. c. la Marsilia sub preşedinţia ministrului instrucţiunii publice (Léon Bérard). Scriitorii cei mai distinşi au rostit discursuri. Zilele 17 şi 18 au fost închinate lucrărilor şi discuţiunilor societăţii. Cu acest prilej s'a organizat şi o expoziţie cu scopul de a înfăţişà efortul colonial al Franţei, iar oraşul Marsilia a pregătit o admirabilă manifestaţie congresiştilor. A fost şi o serată instructivă şi recreativă. Congresul s'a încheiat cu o călătorie la Sainte-Baume şi cu alte excursiuni ştiinţifice.

In legătură cu acest congres al alianţei franceze aflăm potrivit să amintim şi alte chestiuni ce o privesc şi ne privesc de aproape.

Întâi: această alianţă se bucură de cel mai generos sprijin din partea statului francez. In şedinţa din 8 Noemvrie 1921 dl R. Poincaré a cetit scrisoarea ministerului de interne care anunţă o subvenţie de 350,000 franci pe seama societăţii. In aceiaş şedinţă a comunicat şi ordonanţa ministerului afacerilor străine pentru suma de 400,000 franci în scopurile societăţii.

Cu astfel de mijloace materiale şi cu sprijinul devotat a 200,000 membri, fireşte, că se pot face lucruri mari în toate punctele globului: conferinţe (ca cele organizate de Blondel la Londra şi în întreaga Anglie), şcoli (ca ale călugărilor asumpţionişti la Brousse, Eschi-Şeir, ale Lazariştilor la Monastir, ale părinţilor din Ierusalim etc.), biblioteci etc.

Ca să se vadă înalta cultură morală, la care au ajuns membri acestei societăţi, amintesc cazul lui *Frank Puaux* distins istoric şi orator, unul din fondatorii şi sprijinitorii cei mai entusiaşti ai alianţei, al cărui nume e înscris pe toate paginile trecutului ei. Murind, a lăsat prin testament: să nu i se pună coroane pe mormânt şi să nu rostiască nimeni discurs funebru afară de preot, care va arătà în cuvinte simple credinţa sa în vieaţa cealaltă şi în cauzele sfinte, al căror servitor devotat a fost. (Şi când te gândeşti, de altă parte, cât lux şi pompă deşartă se face la noi cu astfel de prilejuri! Numai regretatul preposit din Blaj I. Micu Moldovanu, fost preşedinte al Asociaţiei noastre, a mai făcut prin testamentul de un puritanism antic un gest ca acesta!)

Cum e la alţii şi cum e la noi!

I. Georgescu.

Cărţi româneşti.

Dr. Amos Frâncu, *Pentru memoria lui Avram Iancu,* apelul dat către ministrul de interne Desider Perczel în cauza fondului pentru monumentul lui Iancu, cu patru anexe, retipărire din ziarul «Tribuna», Sibiiu, «Tipografia» 1899.

Fiind numărul de faţă al revistei închinat amintirii lui Avram Iancu credem că e potrivit să remarcăm la acest loc broşura tipărită acum sunt 23 de ani de fostul secretar administrativ al «Asociaţiunii» noastre d-l Dr. A. Fr. care a înaintat unul din cele mai strălucite apele pentru libertatea colectei monumentului Iancu. Cetind această «apelaţiune şi cerere de nulitate» ai senzaţia că asişti la procesul

secular dintre doi duşmani ireductibili: Ungur şi Român. Cel dintâiu basat pe dreptul pumnului, pe dreptul celui mai mare, pe dreptul lui exclusivist de element singur susţinător de stat; al doilea pe temeiul egalei îndreptăţiri naţionale, pe temeiul democraţiei universale, care nu cunoaşte privilegii de rassă şi de clasă. In adevăr originea colectei pentru ridicarea unui monument la mormântul lui Avram Iancu este a se căutà în rândurile bravilor noştri ţerani români dela Şiria, cari s'au văzut îndemnaţi la aceasta de fapta fraţilor unguri, cari tocmai atunci porniseră colectă pentru ridicarea unui monument lui Kossuth Lajos, dictatorul lor la 1848. Dar curios! Ceeace Ungurilor le erà permis, Românilor li se interziceà. Iancu erà taxat «trădător de ţară» de ministrul de interne Perczel, iar judecătorul ungur din Alba-Iulia l-a numit «căpetenia unei bande de tâlhari» (haramiavezér). Impotriva acestor acuse nedrepte îşi ridică demn şi energic glasul de apărare d-l Dr. A. Fr. el însuşi un fiu de Moţ, în care clocoteà sentimentul grozav al dreptăţii călcate în picioare şi, dupăce dovedeşte cu istorigrafi urguri şi nemţi în mână adevărul istoric, spulberă netemeinicia oprelişţei ministeriale cu paragrafii de lege în mână. De mult nu se ţinuse la noi o pledoarie mai strălucită decât aceasta. Ea ar merità în unele părţi să fie reprodusă şi în antologiile noastre şcolare ca pildă de demnitate naţională şi de iubire sinceră de adevăr. Redacţia «Tribunei» din Sibiiu de pe vremuri a făcut o faptă bună traducând această pledoarie din ungureşte, cum a fost scrisă, în româneşte. Cine şi-o mai poate procurà dela vreun anticar, să şi-o procure. *(ig)*

•

Al. Ciura, Povestire pe scurt a vieţii lui *Avram Iancu*, editată de comitetul pentru ridicarea unei statui lui Avram Iancu în Cluj, tipografia «Ardealul». Format 16°, pagini 80, preţul 4 lei.

In Cluj s'a luat iniţiativa frumoasă a ridicării unei statui lui Avram Iancu regele munţilor apuseni ai Ardealului. Nici nu se puteà luà această iniţiativă dintr'un şi pentru un centru mai potrivit decât Clujul, deoarece în acest oraş se află cele mai de seamă forţe intelectuale, morale şi materiale ale Transilvaniei noastre, ca n capitala ei firească. Acolo şi-a făcut studiile marele nostru erou, oţelindu-şi sufletul său românesc în anii când a învăţat carte ungurească în Clujul de pe vremuri. Dar acolo, prin fatalitatea împrejurărilor istorice, noi n'avem aproape nici un obiect de artă românească, cu care să ne putem fălì înaintea străinilor. E, deci, o necesitate imperativă să se ridice cât mai în grabă acest monument, pentruca să vadă lumea întreagă că «ne avem şi noi Olimpul şi pe-a veşniciei poartă am intrat şi noi». Ca să vină în ajutorul acestei frumoase mişcări naţionale, a scris pe scurt dl A. Ciura biografia lui Iancu, schiţând în liniamente generale şi evenimentele din 1848. Broşura, fireşte, nu are pretenţia să fie lucru mare, nu aduce lucruri necunoscute ştiinţei româneşti; ea popularizează o sumă de cunoştinţe într'o formă uşoară. Acelaş scop îl au şi versurile publicate în «adaus» despre Avram Iancu. Cu acest prilej nu se puteà să nu atragem atenţiunea cetitorilor şi asupra acestor împrejurări, mai ales că broşura se vinde în favorul monumentului eroului ce se va ridicà la Cluj. Cumpărarea ei este, deci, act de pietate naţională.

Verax.

•

Ioan Sandu: **Consideraţiuni asupra problemei unificării,** Sibiiu, tiparul «Dacia Traiană» 1922. Format 8° mare, pagini 28, preţul 5 Lei.

Una din cele mai strălucite conferinţe, desvoltată în acest an la centrul «Asociaţiunei» noastre, e fără îndoială cea ţinută la 2 Aprilie a. c. de dl I. S. profesor la liceul Gh. Lazăr din localitate asupra celei mai discutate probleme a zilelor noastre, care este unificarea. Rostită cu un farmec şi putere de convingere proprie autorului, această conferinţă a făcut o profundă impresiune asupra ascultătorilor nu numai în Sibiiu, ci şi în Focşani unde încă a fost chemat s'o desvolte.

Cetită, ea-ţi lasă o întipărire şi mai puternică, fiindcă cetind-o te poţi oprì mai mult la locurile mai însemnate, le poţi sublinià şi poţi urmărì mai cu răgaz înlănţuirea firească a ideilor, trecerea dela un obiect la altul, dela o ordine de idei la alta, argumentările, concluziile etc.

După o reprivire istorică a momentelor principale de unitate naţională care regretăm că nu e mai lungă şi mai colorată, deşi pentru scopurile conferenţei recunoaştem că e perfect de ajuns cât ni se dă, autorul proclamă cu adâncă convingere adevărul «*că statul român este o necesitate istorică la porţile Orientului, că el îndeplineşte aici o înaltă misiune de cultură; că toate urile şi patimile oamenilor mărunţi de astăzi nu vor fi în stare să nărue opera trainică a atâtor generaţii de luptă şi de jertfă*». — In ce priveşte apoi miezul chestiunii: soluţionarea practică a problemei unificării, autorul, ca toţi oamenii cuminţi, e duşmanul unificării pripite, «cu furca» cum scriu ziarele, al concepţiei raţionaliste, zice d-sa, şi e, fireşte pentru unificarea lentă, organică, înţeleaptă, adică pentru concepţiunea largă, «istorică», pe care şi-o dovedeşte cu toate mijloacele ce i le-a pus la îndemână o îndelungată lectură şi meditaţiune profundă asupra subiectului. Autorul încheie cu o admirabilă visiune împrumutată din natura plină de farmec şi de înţeles a Indiei, unde în frunzişul aceluiaş arbore uriaş se adăpostesc în vremea odihnei de noapte toate paserile codrului după o ierarhie bine stabilită. Sus în vârf se aşează paserile mari de pradă, ulii, mai jos graurii şi mai jos păsărelele cu căpşorul cât gămălia unui ac. Liniştea serii le-adună pe toate la un loc. O, de s'ar coborî în mijlocul nostru, exclamă atât de frumos autorul, pacea tainică şi sfântă a înserării — o clipă de înfrăţire universală în mijlocul luptei neînduratoare pentru vieaţă. Incheie cu urarea: să ne unim noi, cei vii, în elanul vieţii, precum cei cari s'au jertfit s'au unit în elanul morţii!

Felicităm pe tânărul autor pentru acest întâiu debut atât de norocos, iar pe bătrâna noastră «Asociaţiune» pentru frumoasa achiziţie ce a făcut în persoana noului ei conferenţiar.

I. Georgescu.

Reviste Româneşti.

In Bucureşti apare acum de doi ani o revistă de cultură italiană «*Roma*», sub direcţiunea d-lui *Ramiro Ortiz*, profesor de limba şi literatura italiană la universitatea din capitală. Dacă n'ar fi decât evocarea Romei şi a Italiei străbune şi încă ar fi de-ajuns, ca această revistă să merite tot interesul şi sprijinul publicului nostru. In adevăr, dacă pentru alte neamuri civili-

sate Italia e a doua patrie pentru noi, Românii, se identifică cu a noastră. Dejà bătrânul cronicar Ureche spune cu atâta duioşie şi nostalagie, că dela Râm ne tragem şi cu ale lor cuvinte ne iaste graiul amestecat. Dar mai este ceva. Revista aduce atâtea lucruri deosebit de interesante din vieaţa literară şi culturală a Italiei, atât de puţin cunoscute oamenilor nostri. Nr. 5 (Maiu) a. c. aduce, de pildă comemorarea lui Dante la Caracal, aşà cum au făcut-o d-nii R. Ortiz, E. Bucuţa şi Ştefan I. Neniţescu. In deosebi e mişcătoare evocarea baladelor primăvăratece a lui Dante, datorită d-lui R. O., adică a celor trei romanţe erotice suprimate de poet din *Vieaţa Nouă* (Vita Nouva). Nici când nu-l vezi pe Dante mai bine fixat în portretele lui Giotto, cu cartea la subsioară şi cu un trandafir în mână, precum l-a înfăţişat şi ilustraţia revistei noastre din Nr. 9 anul precedent, decât cetind aceste revărsări lirice ale sufletului său bogat, precum şi comentariile interesante ale d-lui profesor. Cronica semnalează centenarul al 7-lea al universităţii din Padova. O dovadă mai mult despre vechimea şi trăinicia culturei fraţilor noştri italieni. Nr-ul următor e închinat în întregime marelui scriitor italian Giovanni Verga din a cărui roman «I. Malavoglia se traduc câteva părţi caracteristice. Indemnăm publicul nostru ardelean să sprijinească această foaie lunară cu abonament anual de 40 Lei. — Rar e dat să ceteşti o ironisare mai isbutită la adresa tuturor nechemaţilor, cari pun la cale ţara noastră binecuvântată de Dumnezeu în ministerele din Bucureşti, ca în povestirea «*Nepoţii lui Conu Costache*», datorită colaboratorului nostru d-lui *I. A. Bassarabescu*, şi publicată în «Flacăra» din 25 Iunie a. c. Puiu, nepoţelul lui Conu Costache, înainte de a-şi terminà bine studiile se însoară la 22 ani cu o văduvă bogată, ajunge inspector general în ministerul de agricultură şi domenii, amestecându-se cu aceeaş cădere în afacerile mari ale statului ca şi amicii săi coetani: Titi, Bébé, Gigi şi Lică. Unul e tare în politica externă, altul în ştiinţele economice, altul în fine în literatură, declarând anticvaţi şi demodaţi pe marii noştri scriitori Alecsandri şi Eminescu în faţa nouilor Titani ai literilor româneşti. Bătrânul Costache, un admirator fervent al lui Eminescu, nu mai poate suferì balamucul acesta tineresc şi pleacă mâhnit, oftând din tot sufletul dupăce ajunge acasă: «Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, că ai scăpat teafăr pe robul tău din mâna pruncilor abià eşiţi de sub robia doicilor şi a biberonului... răspunzători de ziua de mâne a binecuvântatei noastre ţări, pe care o pun la cale bătând câmpii, cu havana în colţul gurii şi cu trandafirii la butonieră». Publicarea acestei povestiri în timpurile acestea critice e mai mult decât un gest frumos, e o binefacere. De aceea am crezut că ea trebue subliniată, ca izvorând din sufletele tuturor cetăţenilor României întregite nemulţumiţi cu stările de acum. In acelaş Nr. aflăm la cronica zilei amănuntele aşezării unei plăci comemorative pe casa lui G. Coşbuc din Hârdău, datorită inimoasei iniţiative a d-lui profesor dela universitatea din Cluj Dr. Iacobovici, cu inscripţie de următorul conţinut: «Aici s'a născut fericitul GHEORGHE COŞBUC, poetul ţărănimii, marele meşter al graiului românesc. — Tot în această revistă Nr. 28 din 14 Iulie la pag. 447 confratele *Ion Boilă* discută cu multă pătrundere şi temeinicie problema teatrului românesc în Ardeal, făcând un scurt

istoric al vechei noastre «*Societăţi pentru fond de teatru român*». Apreciem mult zelul şi bunăvoinţa D Sale, dar credem că e greşit informat despre mărimea averii acestei societăţi, care nu atinge cifra de un milion, ci abia de o jumătate de milion de lei. Cu veniturile acestui capital abià s'ar puteà plătì un funcţionar al societăţii, necum să se subvenţioneze o trupă permanentă. Chestia teatrului românesc în Ardeal o pot deslegà numai aceşti trei factori în colaborare frăţească: *a*) Societatea pentru fond de teatru; *b*) oraşele interesate să aibă teatru; *c*) Statul. Orice altă soluţie ar puteà fi temporală, dar nu definitivă. Sperăm că se va tranşà şi această chestiune în timpul apropiat. O discuţie publicistică însă nu poate să strice, ci numai să folosiască cauzei, arătându-se încă odată importanţa teatrului românesc în provinciile desrobite. — Nrul 32 al revistei aduce o sguduitoare povestire «Făgăduinţa» datorită colaboratorului nostru *Ion Gorun*. Remarcăm şi scrisoarea deosebit de frumoasă şi convingătoare a părintelui *Ion Agârbiceanu* către o femeie la critica etate de 30 de ani, când se ştie că cele mai multe femei simt nevoia unei vieţi superioare. Unele cad, căutându-şi fericirea perdută prin bărbaţii lor legitimi în braţele amanţilor nelegiuiţi. Dar în curând se deşteaptă la trista realitate. Ceeace caută sufletul lor la vrâsta aceea critică nu e «un bărbat nou», cum zice dl I. Ag., ci «un adevăr nou». Publicarea acestei scrisori plină de demnitate şi pătrunsă de o nobilă concepţie de vieaţă e o adevărată binefacere pentru cetitorii revistei îngreţoşaţi de spectacolele triviale împrumutate din «parodia marei Cleopatra», fie chiar şi postume. — «*Revista Istorică*» dela Bucureşti, str. Lipscanii Noui 12 aduce două fascicole interesante. N-le 1—3 aduc importantele comunicaţii făcute de d-l *N. Iorga* la «Academia Română»: «Molière şi Români» şi «Cele mai vechi cronici ungureşti şi trecutul Românilor, epoca angesivă», publică apoi însemnata corespodenţă a lui Capodistria cu Ioan Carageà Voevod, studiul «Stampe şi potrete necunoscute privitoare la istoria Românilor» de colaboratorul nostru I. C. Băcilă, «Iarăş unchiul lui Ştefan cel Mare» şi «Ştiri veneţiene contemporane asupra bătăliei dela Baia de P. P. Panaitescu, o scrisoare a lui Iraclie Porumbescu publicată de distinsul scriitor bucovinean dl Leca Morariu, iar d-l Victor Motogna scrie despre Ţara Brodnicilor şi Vrancea, precum şi despre originea cuvântului Dunăre. N-le 4—6 aduc un interesant studiu «Documente nouă de istorie românească» de N. Iorga, «Ceva despre revoluţia din 1821 în Ţerile Române» de Anton Oprescu, o încercare de studiu general despre materialul arhivalic privitor la istoria noastră în arhivele din Viena de Virgil Zaborovschi, câteva documente oltene şi foarte bogate, interesante şi bine îndrumătoare cronici, notiţe, însemnări, rectificări etc. — Ca aproape fiecare număr din excelenta revistă săptămânală «*Adevărul literar şi artistic*» sunt şi nr-rele 89 şi 90 a. c. adevărate surprize. In cel dintâiu remarcăm legenda populară sârbească — «Zidirea cetăţii Scutari (Şcodra)» tradusă româneşte în hexametri de d-l N. Batzaria, acest temeinic cunoscător al împrejurărilor din Europa orientală, care ne dă şi o tipică poveste orientală «Omul întors din raiu», unde se pune în evidenţă abusul cu cu cele sfinte săvârşit de atâţia preoţi şi călugări orientali nevrednici. E remarcabil prin spiritul critic de care e pătruns şi studiul d-lui Barbu Lăzăreanu despre Ioan Scurtu. In Nr.

90 d-l N. Iorga descrie «Sarmisegehetusa» vechea capitală a Daciei, lăsată de ai noștri într'o complectă părăsire și nepăsare de ce se va întâmplà cu cele mai importante localități și monumente ale vieții noastre istorice. Românii noștri nici habar n'au de locurile și pietrile pe care calcă. Mai mult interes și atențiune arată Ungurii cari au și acum un om acolo cu scopul de a adunà și păstrà într'un «moz» (muzeu) rămășițele vieții romane de odinioară. D-l N. Iorga are toată dreptatea să exclame «O, dacă Italia și-ar fi recăpătat unul din leagănele vechimii sale! — Dacă oricare alt popor latin ar fi ajuns astfel în stăpânirea punctului de plecare al rasei sale!... Ce nu ar fi făcut în trei ani de zile»... Dar noi ne certăm și învrăjbim pentru lucruri de nimic. «Asociațiunea» noastră a luat în programul cultural al loteriei ei și îngrijirea ruinelor din Sarmisegethusa, precum și din alte părți, dar cu puținul interes și sprijin ce i se acordă, nu știu ce se va alege și de acest vis frumos.

Cântece vechi. Generația dela 1848 visà încă în poezii renașterea Daciei. *Noi o trăim acum.* Dujmanul nu doarme însă și în stufurile pustei lui pândește, nu cumva dovedindu-ne slabi să poată face o nouă încercare de înstăpânire pe pământul Daciei. Avem nevoie de manifestări de puteri nouă pentruca să-i piară pofta. Putere dă și cântecul. Să se apuce măestrul român de muzică și să dea melodia necesară acestor cântece, pentruca răsunând din gura tineretului nostru liceal și universitar «să se risipească turnurile cari se întrec cu norii și să se prăbușească palatele ude și calde de sângele nostru». *Victor Lazăr.*

Două cântece răsboinice dela 1848. Efectele evenimentelor dela 1848 nu s'au manifestat nicăiri, la poporul nostru, cu atâta putere ca la Blaj. Nu e mirare, căci aici erà centrul cultural al neamului nostru. aici au fost și de aici au pornit crainicii renașterii naționale. Tot numai aici s'au putut produce cele două poezii latine, pe cari Aron Densușianu le-a găsit într'un vechiu caiet studențesc, amestecate între cântece de vin și de iubire. El le-a publicat în «Revista critică-literară» din Iași, an III. pag. 335. Noi le reproducem pentru un public mai mare, că revista lui Densușianu a pătruns puțin la noi și acum abia de mai e răsfoită.

I.

Sat iam bibi, sat amavi
Sat puellas decantavi
Telum, fratres, nunc vibrandum
Nunc Hungaros de bellandum!

Arma, arma, arma fratres!
Ex se ulcris surgunt patres
Ut viderent an vivamus,
An in vinclis putrescamus.

Pater Mars iam saevit, fremit,
Coelum tonat, terra tremit,
Ecce irae diem illam —
Omnem mundum in favillam!
Et disruptum coelum ruat,
Dacia tantum reviviscat!

Destul am beut, destul am iubit
Destul am cântat copilele,
Acum fraților trebue să învârtim spada,
Trebue acum să sfărâmăm pe Unguri.

Arme, arme, arme fraților
Din morminte se scoală părinții
Să vadă, mai trăim
Sau putrezim în lanțuri.

Tata Marte turbă şi murmură dejà
Cerul tună, pământul tremură,
Eaca acea zi a mâniei —
Toată lumea 'n flacări
Prăbuşit să cadă chiar cerul,
Numai Dacia să reînvie!

II.

Pater Gradive, omnia nam potes,
Viribus novis indue nepotes,
Ut tot labores seculorum graves
Penderent hostes.

Jupiter pater, dextera corusca
Disjice turres nubibus certantes
Dirue aedes madidas, tepentes,
Sanguine nostro.

Et Romuleam, omnipotens, gentem
Ad hancce diem Lerum te colentem,
Horrido Chao Huniae barbarae
Effer in diem.

Părinte Gradive (Marte), care toate le poţi, îmbracă cu nouă puteri pe nepoţii tăi, ca duşmanii să plătească cumplitele noastre suferinţe de atâtea secole.

Tată Joe, cu dreapta ta fulgerătoare risipeşte turnurile, care se întrec cu norii şi prăbuşeşte palatele ude şi calde de sângele nostru.

Atoputernice, pe ginta lui Romul, care până 'n ziua de azi te venerează sub numele de Ler, scoate-o la lumină din spăimântătorul haos al Huniei barbare.

Trad. de *A. Densuşian.*

Cărţi străine.

Giovanni Papini: *La Storia di Cristo* (Istoria lui Hristos) Vallecchi editore, Firenze. Terza edizione, Prezzo 17 lire. Giovanni Papini e unul din cei mai buni scriitori ai Italiei de astăzi, a cărui lucrare a apărut în Martie 1921. Abia tipărită, ea a fost căutată de publicul italian cu un entusiasm mistic şi desfăcută în mai multe mii de axemplare. In curând s'a tradus şi în alte limbi. In franţuzeşte e tradusă de Paul Henri Michel şi tipărită de librăria Payot et Cie, Paris 9 franci. Această istorie cuprinde vieaţa Mântuitorului dela ieslea din Viflaim până la nourul luminos ce l-a ridicat la ceriu după înviere, înfăţişată într'un şir de tablouri ale căror fapte şi texte ne sunt bine cunoscute din sfintele evangelii. Nici urmă de disertaţii filosofice. Numai comentariile autorului inspirat de o credinţă vie, o dragoste fierbinte, o încredere mângăitoare pe care el vrea s'o împărtăşiască tuturor cetitorilor şi cugetătorilor. Credinţa şi dragostea se exaltă şi se exprimă în termeni din ce în ce mai emoţionanţi şi mai mistici, pe măsură ce se apropie de ceasurile grele ale patimilor şi de cele patru săptămâni de învăţături şi arătări dumnezeeşti urmate după înviere. Autorul îşi pune în această carte înnălţătoare tot sufletul şi, terminând, îşi resumă meditaţiunile sale într'o frumoasă rugăciune către Hristos.

Aflà se-va cine să tipăriască în româneşte traducerea acestei cărţi?

La încheierea acestui Nr. ne vine ştirea tristă despre moartea iubitului nostru director **Andreiu Bârseanu.** Nrul proxim al revistei va fi închinat amintirii lui.

Dela „Asociaţiune“.

Nr. 1163/1922.

Pentru serbătorirea lui Avram Iancu.

Către despărţămintele şi agenturile „Asociaţiunii“ şi către marele public românesc“.

In ziua de 1/14 Septemvrie a. c. se împlinesc 50 de ani de când 37 de preoţi români, în frunte cu protopopul Zarandului Mihălţan şi Balint protopopul şi pe vremuri prefectul dela Roşia montană, pe lângă asistenţă de popor nenumărat dela ţară — veniseră ţărani şi de dincolo de Abrud! — au coborât în mormântul dela Ţebea, la umbra gorunului lui Horia, rămăşiţele pământeşti ale celui ce au fost «regele munţilor», şi eroul fără seamăn al Românilor transilvăneni în anii de încercare 1848—1849: *Avram Iancu.*

Prilejul acesta mare nu poate trece, nu e iertat să treacă, fără de urmă, în vieaţa poporului nostru, care, în sfârşit, a ajuns la libertatea politică şi naţională, pentru care a luptat el şi alţii ca şi el. E o datorie elementară pentru tot Românul şi omul de bine să serbătorească în chipul cel mai demn pe cel mai nenorocit, dar şi cel mai iubit dintre marii eroi ai Ardealului.

Când au vrut să pună sbirii neamului nostru mâna pe el în 1848 cum au pus mâna şi pe Horia, Cloşca şi Crişan înainte cu 63 de ani, nu s'a găsit nici un Român care să le descopere locul, unde sta ascuns «regele munţilor». Semn bun de înaintare în solidaritatea românească. Dar mai avem o dovadă neîntrecută despre iubirea şi popularitatea lui Avram Iancu înaintea poporului nostru întreg. Sunt cântecele poporale, care toate răsună de numele lui şi de amintirea faptelor lui mărete. Mai rar erou al nostru, care să fie atât de mult cântat de popor ca Iancu.

Implinirea celor 50 de ani dela moartea lui trebue să fie un nou prilej de solidaritate naţională în cinstirea aceluiaş mare erou.

Dându-şi seama de acestea «Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român» (Astra), cu reşedinţa în Sibiiu, dar cu organizaţii însemnate în tot cuprinsul ţării, invită despărţămintele şi agenturile sale, precum şi pe toţi oamenii de bine să pregătiască serbări demne pentru pomenirea marelui erou pretutindeni între Români.

Ea însăşi a închinat în întregime Nrul 9 (din Septemvrie) a. c. al revistei sale «Transilvania» amintirii marelui erou, cuprinzând bucăţi literare şi istorice privitoare la Avram Iancu datorite eroului însuşi şi unor scriitori ca N. Iorga, Ion Borcia, Ion Gorun, Ion Georgescu, Virgil Şotropia, C. Hodoş, N. Bă-

lănescu, Ion Boroş etc. etc. In «Biblioteca poporală a Asociaţiunii» Nr. 105 se povestesc pe înţelesul tuturora vieaţa, isprăvile şi suferinţele celui mutat dintre noi acum sunt 50 de ani. Din aceste publicaţiuni ale noastre mai nouă şi din altele mai vechi cari se amintesc acolo, oricine se poate lămurì asupra însemnătăţii epocale a acestui erou. «Asociaţiunea» a mai luat iniţiativa unui museu istoric al anilor 1848 şi 1849 ce este a se ridicà în Vidra de sus, lângă casa părintească a eroului, care este proprietatea acestei «Asociaţiuni» cu scopul ca acolo să se adune şi păstreze toate obiectele mai de seamă privitoare la persoana eroului şi mişcarea naţională pornită de el. Pentru acest museu a dat gratuit lemnul de construcţie trebuincios ministrul de domenii, casa pădurilor. «Asociaţiunea» a semnat 50,000 Lei, iar d-na şi dl Teodor Doboiu, comerciant în Sibiiu 5000 Lei. Alţi fruntaşi ai neamului alte sume.

Cu prilejul serbărilor ce se vor aranjà la ziua numită sau eventual, şi în alte Dumineci şi serbători ale lunei Septemvrie a. c. să se colecteze bani în acest scop, pentruca muzeul acesta istoric atât de însemnat să poată fi zidit şi inaugurat în 1924, când se împlinesc 100 de ani dela naşterea lui.

Dacă în 1895 maştera stăpânire de pe vremuri a oprit orice colectă în favorul unui monument Avram Iancu, astăzi în èra libertăţii naţionale depline, trebue să arătăm că am fost vrednici de eroii pe cari ni i-a hărăzit Dumnezeu şi de libertatea dobândită prin jertfele lor uriaşe. Şi vrednici ne vom arătà serbătorindu-l pe Avram Iancu în modul cel mai înălţător şi contribuind cu obolul nostru pentru zidirea muzeului şi a monumentelor proectate de «Asociaţiune» în cinstea lui sau cumpărând bilete dela loteria ei organizată, în parte, pentru aceleaş scopuri mari.

Parastasul ce se va ţineà la 1/14 Septemvrie a. c. în Ţebea, la mormântul eroului, credem că nu va fi unicul prilej de serbătorire, ci el va provocà o serie întreagă de comemorări în întreaga ţară.

Resumând, îndemnăm din nou despărţămintele şi agenturile «Asociaţiunii», precum şi pe toţi oamenii de bine să aranjeze la data numită sau la altă dată potrivită (vre-o Duminecă sau serbătoare din luna Septemvrie):

1. Festivaluri cu cântări, conferinţe, lecturi etc. privitoare la eroul Avram Iancu. (Unele cântări sunt îndeobşte cunoscute de pildă, «Astăzi cu bucurie, Românilor veniţi!» «Colo în munţii Ţebei» etc. Cântece poporale nou armonizate de prof. Nicolae Oancea se află în Nr. 9 al revistei «Transilvania», — preţul 10 lei).

2. Cu ocaziunea serbătorii lui Avram Iancu să se colecteze bani pentru ridicarea muzeului istoric şi al monumentului proiectat de «Asociaţiune». Banii colectaţi se trimit casei noastre centrale în Sibiiu, strada Şaguna 6.

Sibiiu, 1 August 1922.

Andreiu Bârseanu, preşedinte.

Ioan Georgescu, secretar.

Bibliografie.

Am primit următoarele publicaţiuni de mare interes ale *«Academiei Române»*:

Andreiu Bârseanu: Grăieşte marea, poem, extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desbaterile 1920—21, Bucureşti 1922. Format 4°, pagini 7, preţul 1 Leu.

I. Bianu: Incepătorii Academiei Române. Extras diu Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI. desb. 1920—1921. Bucureşti 1922. Format 4°, pagini 19, preţul 2 lei.

G. Bogdan-Duică: Vasile Alecsandri. Admiratori şi detractori. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desbat. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pagini 29, preţul 4 Lei.

N. Iorga: Despre Mihai-Viteazul. Cuvânt de comemorare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pag. 8, preţul 2 Lei.

N. Iorga: Comemorarea lui Dante Alighieri. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pag. 9, preţul 1 Leu.

N. Iorga: Activitatea politică şi literară ale lui Ioan C. Brătianu. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pagini 14, preţul 2 Lei.

N. Iorga: Despre Mihail Kogălniceanu. Comunicare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pagini 13, preţul 2 Lei.

N. Iorga: Comemorarea lui Tudor Vladimirescu. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pag. 9, preţul 1 Leu.

Ramiro Ortiz: Comemorarea lui Dante Alighieri. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pag. 20, preţul 2 Lei.

Vasile Pârvan: Pentru pomenirea împăratului Traian. Parentalia. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. Bucureşti 1922. Format 4°, pag. 25, preţul 3 Lei.

•

Oscar Wilde: Povestea unui rege tânăr. Traducere din englezeşte de *Dim. Zavalide*. Format 16°, pagini 36, preţul?

A apărut în editura Institutului de de editură *«Cartea Românească»*.

Ion Creangă: Pagini alese Nr. 81—82. *Harap alb*. Preţul 2 lei.

Ion Gorun: Obraze şi Măşti. Preţul 17 lei.

Ion Gorun: Nu te supăra. Preţul 15 lei.

Radu D. Rosetti: Razna. Note din călătorie. Ediţie II. Preţul 15 lei.

I. Simionescu: Bucovina. Cunoştinţe folositoare. Seria C: Din lumea largă Nr. 5. Preţul 2 lei.

•

In editura «*Răsăritul*», Bucureşti, strada Sf. Apostoli 22 A, au apărut următoarele publicaţiuni importante asupra cărora vom reveni:

Colonel I. Manolescu: Răsboaiele principale în legătură cu istoria universală. Vol. I cu un atlas special. *Antice, medii şi moderne până la revoluţia franceză.* Vol. II. cu un atlas special. *Revoluţiunea dela 1789 şi răsboaiele Napoleoniane.* Vol. III. cu planşe speciale. Dela 1821 la 1864. 3 volume şi 2 atlase în total 160 lei.

Col. I. Manolescu: Răsboiul din 1866, studiu sumar al tuturor operaţiunilor însoţit de 23 crochiuri şi schiţe, ediţia III-a.

Colonel I. Manolescu: Răsboiul franco-german din 1870—1871, studiu sumar al tuturor operaţiunilor însoţit de 31 crochiuri şi schiţe, ediţiá II-a.

Colonel I. Manolescu: Răsboiul Româno-Ruso-Turc din 1877, studiu sumar al tuturor operaţiunilor, însoţit de hărţi, crochiuri şi schiţe, ediţia II-a.

Colonel I. Manolescu: Răsboiul Ruso-Japonez, studiu sumar cu 20 crochiuri, 4 scheme şi 5 anexe în text.

Anuarul LVIII al liceului românesc «Andrei Şaguna» din Braşov pe al 78-lea an şcolar 1921—1922 *publicat de Ios. Blaga*, director. Braşov, Tipogr. A. Mureşianu, Branisce et Comp. 1922. Şi la acest anuar constatăm cu bucurie că dl director conduce despărţământul Braşov al «Asociaţiei», iar dnii profesori sunt colaboratorii săi culturali în propaganda extraşcolară.

Anuarul al III-lea al şcoalei civile de fete din Turda. Publicat de Mihail Găzdac, director. Turda 1922. Tipogr. Josef Füssy.

Anuarul JII al liceului de stat «Gheorghe Lazăr» din Sibiiu 1921—22 publicat de *Dr. Ioan Bunea*, director. Cuprinsul: 1. Educaţia sufletului în şcoală de dir. Dr. I. Bunea. 2. Consideraţiuni asupra problemei unificării de prof. I. Sandu. 3. Date şcolare. Tipogr. «Dacia Traiană».

La datele şcolare cetim cu satisfacţie, că elevii au fost îndrumaţi să aziste la conferinţele publice ţinute sub patronajul «Asociaţiunii» noastre.

Anuarul liceului de băieţi «Al. Papiu Ilarian» din Târgu-Murăş pe anul şcolar 1921—22. Publicat de *Ioan Cheri*, director. Tipogr. «Ardealul» filiala T.-Murăş. Şi aici e de remarcat, că dl director al liceului e directorul desp. Tg.-Murăş al «Asociaţiunii», iar dnii profesori Dr. I. Bozdog, G. Târnăvean etc. sunt membri în comitetul acestui fruntaş desp. Dacă regretăm ceva este, că revista noastră «Transilvania» lipseşte dintre revistele româneşti ale bibliotecei profesorilor şi elevilor.

III. Anuarul Seminarului arhidiecezan teologic «Andreian» ortodox român din Transilvania în Sibiiu pe anul şcolar 1021/22 publicat de *Dr. Eusebiu R. Roşca*, director. Cuprinsul: 1. Introducere în Istoria bisericească generală, prelucrare de I. I. Beleuţă protodiacon, profesor. 2. Date şcolare şi din cronica institutului. Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1922.

Anuarul al III-lea al şcoalei civile (medie) de băeţi şi al internatului ţărănesc din Cluj (strada Kogălniceanu Nr. 9) pe anul şcolar 1921—1922. Publicat de *Iuliu Karsai*, director şi *Anton Domide*, secretar, Cluj 1922. Tipogr. Bérnát.

Analele Academiei Române. Seria II. Tomul XLI. 1920—1921. Partea administrativă şi desbaterile. Bucureşti, librăriile «Cartea Românească» şi Pavel Suru, 1922. Preţul 40 lei. Format 4°, pagini 427.